218

TARTU RIIKLIK ÜLIKOOL

SOOME-UGRI KEELTE KATEEDER

TRÜ võistlustööde komisjoni otsusega 18. juuni
19 74 a. on määratud käesolevale tööle
I auhind
TRÜ Teaduslik sekretär

SUBSTANTIIVNE PARTSIAALSUBJEKT LÄÄNEMERE-SOOME KEELTES

DIPLOMITÖÖ

PEEP NEMVALTS

JUHENDAJA DOTS. E. VÄÄRI

Kartsmiele lahketed.
P. Ariste.

TARTU 1974

E E S S Õ N A

Läänemeresoome keeltest vaid kahel - eesti ja soome keelel - on tänapäevalgi kirjakeeled. Käesoleva sajandi 30-ndail aastail üritati luua kirjakeeli ka teistele läänemeresoome rahvastele. Ilmus omakeelseid õpikuid ja ajalehti, mõningal määral ka ilukirjandust. Neid läänemeresoome keeli kõnelevate inimeste vähesuse tõttu leiti aga peagi, et omakeelse kirjanduse arendamine ei ole otstarbekas ja nii vaibusid kirjakeeled taas. Selline olukord on mõistetavalt jätnud märgi ka läänemeresoome keelte süntaksi uurimisele, sest saab ju lauseõpetus vajalikku materjali peamiselt kirjasõnast.

Möödunud sajandist peale on nii soome kui ka eesti keele lauseõpetusest kirjutatud mitmeid mahult õigegi erinevaid üldülevaateid, aga ka uurimusi süntaksi kitsamate lõikude kohta. Teiste läänemeresoome keelte süntaksit käsitlevaid töid on aga hoopis vähem. Keeliti samad proportsioonid valitsevad ka aluse kategooria suhtes.

Alus on lause süntaktilise pindstruktuuri üksus, samuti nagu teisedki lauseliikmed, mis kõik on omavahel teatud seostes. Aluse puhul on oluline predikaatsusseos, sest öeldisverb on see, mis võib mõjustada aluse nii- või teistsugust esinemist (või koguni puudumist).

Mõned autorid on pidanud alust lause grammatiliseks ja sisuliseks keskuseks[1]; nähtavasti seepärast, et alus (täpsemalt küll ainult täisalus) määrab öeldise arvu ja isiku. Siiski ei saa subjekti seesuguseks sõltumatuks üksuseks pidada, sest juba tema tekke ja arengu jälgimine juhib teistsugusele järeldusele. Paavo Ravila on

---

[1] J.V a l g m a, N.R e m m e l, Eesti keele grammatika. Tallinn, 1968, lk.153.

tõestanud, et uurali keeltes on predikaatsussuhe tekkinud atribuudivahekorrast ja et subordinatsioonisuhe on uurali lause struktuuri aluseks olev üldine printsiip.[2] Nii subjekt kui ka objekt on ühest ja samast algsest lauseliikmest tekkinud - mõlemad on olnud nominaalpredikaadi täiendid. See, et subjekt on teiste täienditega võrreldes hoopis iseseisvamaks kujunenud, tuleneb sellest, et ta uurali lause teatud arenguetapil ei laiendanud enam otse öeldisverbi, vaid kogu öeldisrühma, mis koosnes algselt ainult predikaadist ja objektist.[3] Sellelesamale asjaolule viidates sõnab Risto Tuomikoski, et "...tyypillinen neksus, subjektin ja finiittisen predikaattisaneen liitto, ei aivan jyrkästi eroa alistusliitosta ja subjekti itse asiassa on yksi lauseen adverbaalisista jäsenistä, eikä siinä suhteessa eroa esimerkiksi objektista niin paljon kuin usein on ajateltu. Lauseen adverbaaliset jäsenethän kuitenkin ovat syntaktisesti erilaisempia keskenään kuin tavalliset attribuutit."[4] Edasi juhib R.Tuomikoski tähelepanu ka mitmete indo-euroopa keelte ja üldise süntaksiteooriaga tegelevate keeleteadlaste, nagu A.Martinet', L.Tesnière'i jt. analoogilistele arusaamadele lauses valitsevaist sõltuvussuhteist.[5] Ka eesti keel ei ole selles suhtes erandiks[6], pealegi on sellest põhimõttest (et lause keskuseks on predikaatverb) lähtudes valminud uurimus, mis kahtlemata aitab suuresti kaasa eesti keele lauseehituse selgitamisele.[7]

---

[2]P.R a v i l a, Über den ursprünglichen Bau des uralischen Satzes. FUF XXVII. Helsinki, 1941, lk.114 ja 117.

[3]P.R a v i l a, op.cit., lk.131-132. Vt. ka L.H a k u l i n e n, Suomen kielen rakenne ja kehitys. Helsinki, 1961, lk.475 ja 538-539.

[4]R.T u o m i k o s k i, "Neksus" suomen lauseopissa. Vir.1971,nr.3, lk.277. Vt. ka P.S i r o, Suomen kielen lauseoppi. Helsinki, 1964, lk.18.

[5]Sealsamas.

[6]Vt. H.R ä t s e p, Eesti keele lihtlause mallidest ja nende esitamise metoodikast.KS 6. Tartu, 1972, lk.33.

[7]H.R ä t s e p, Elementaarlaused eesti keeles.KS 8. Tartu, 1973, lk. 5-103.

Uhes teises seoses on P.Ravila märkinud, et subjektikategooria ei saa olla mingil juhul vanem kui verbi finiitvormid[8] ja seda tuleb uskuda.

Nagu öeldud, on alus süntaktiline kategooria ja seetôttu on ebaloogiline väita nii, nagu seda tehakse eesti keele uusimas süntaksikäsitluses: "Alusel vôib olla mis tahes leksikaalne tähendus. /---/ Alusel on peale leksikaalse tähenduse alati veel kindel süntaktiline tähendus..."[9] Alusel ongi a i n u l t süntaktiline tähendus; see leksikaalne tähendus, mis öeldakse alusel olevat, kuulub tegelikult alusena funktsioneerivale noomenile. Morfoloogiliselt vôib selline noomen olla nimetavas vôi osastavas käändes; vastavalt sellele räägitakse täisalusest ja osaalusest.

Käesolevas töös käsitletakse läänemeresoome keelte o s a a l u s t. Subjekti (aga ka objekti ja predikatiivi) totaalsust-partsiaalsust on märgatud juba üsna ammu. Näiteks on soome keele akusatiivi partsiaalsusest ja totaalsusest esimesena kônelnud Bartholdus Vhaël "Grammatica Fennicas" (1733).[10] Otseselt subjekti (samuti objekti ja predikatiivi) totaalsust ja partsiaalsust on esimesena selgitanud Gustaf Renvall a. 1815 avaldatud väitekirjas "De signis relationum nominalum in lingua Fennica".[11]

Eesti keele kohta leidub esimene aluse totaalsuse ja partsiaalsuse (ôigemini definiitsuse ja indefiniitsuse) käsitlus Eduard Ahrensil.[12] Kuni tänapäevani välja

---

[8]P. R a v i l a, Nominaalilause ja finiittimuodot. Vir. 1960, nr.4, lk.247.

[9]Eesti keele lauseôpetuse pôhijooned I. Lihtlause. Tallinn, 1974, lk.43.

[10]Vt. M. S a d e n i e m i, Kappale lauseopin historiaa. Verba docent. SUST 263. Helsinki, 1959, lk.350.

[11]Sealsamas, lk.352.

[12]E. A h r e n s, Grammatik der ehstnischen Sprache Revalschen Dialektes. Zweiter Theil: Satzlehre.Reval,1853.

on veel mitmed lingvistid püüdnud oma grammatikais selgitada eesti ja soome keele täis- ja osaalusega seostuvaid seiku.[13] Samuti on seda küsimust puudutatud üksikartikleis.

Hoopis vähem on tegeldud teiste läänemeresoome keelte süntaksiga. Üldülevaated on olemas vaid liivi ja vepsa keele lauseehitusest.[14] Aluse kohta võib keeliti leida veel mõned kirjutised. A.Ojajärvi puudutab muuhulgas alust oma uurimuses lõunakarjala käänete tähendusfunktsioonidest.[15] Karjala valdai murde alusest on kirjutanud E.Leppik.[16] Karjala kaliinini murde ja vadja keele aluse kohta võib üht-teist leida kahest diplomitööst, milles käsitletakse mainitud keelte lause pealiikmeid.[17] Sealsetesse alusekäsitlustesse tuleb aga suhtuda ettevaatlikult, sest nende puhul on väga rangelt järgitud eesti keele aluse kohta (tolle aja jaoks veel lähiminevikus)

---

[13] Vt. näit. F. J. W i e d e m a n n, Grammatik der ehstnischen Sprache. St-Petersbourg, 1875; L. K e t t u n e n, Lauseliikmed eesti keeles. Tartu, 1924; J. A a v i k, Eesti õigekeelsuse õpik ja grammatika. Tartu,1936; J. V a l g m a, N. R e m m e l, Eesti keele grammatika. Tallinn, 1968; E. N. S e t ä l ä, Suomen kielen lauseoppi. 13. painos, tarkist. M.Sadeniemi. Helsinki, 1952; A. P e n t t i l ä, Suomen kielioppi. Porvoo-Helsinki, 1957; O. I k o l a, Suomen kielen käsikirja.Helsinki,1968.

[14] Vastavalt F. J. W i e d e m a n n, Joh. Andreas Sjögren's Livische Grammatik nebst Sprachproben. St.Petersburg, 1861 ja L. K e t t u n e n, Vepsän murteiden lauseopillinen tutkimus. SUST LXXXVI. Helsinki, 1943.

[15] A. O j a j ä r v i, Sijojen merkitystehtävistä Itä-Karjalan Maaselän murteissa.SUST XCVII; Helsinki,1950.

[16] E. L e p p i k, Subjektist karjala keele Valdai murrakus. ESA VIII; Tallinn, 1962, lk.171-182; Pealiikmete asendist karjala keele valdai murde lauses. ESA VII; Tallinn, 1961, lk.175-191.

[17] T. S i l l a t, Lause pealiikmed karjala kaliinini murdes. Tartu, 1966. SUM 93; E. K a a b e r, Lause pealiikmed vadja keeles. Tartu, 1967. SUM 95.

ilmunud artikleid.[18] Viimastes avaldatud seisukohad ei ole aga mitte igas suhtes täpsed.

Läänemeresoome keelte osaaluse uurimisel on käesolevas töös peatähelepanu pööratud siiski eesti ja soome keelele kui kirjakeelt omavaile. Viimane asjaolu võimaldab hästi esile tuua kahe keele ühiseid ja erinevaid jooni, nimelt ilukirjandusliku teose originaali ja tõlkelausete võrdluse teel. Käesolevas töös on sel otstarbel kasutatud V.Huovise teost "Talveturist" (tõlkinud T.Kokla) ja mõningal määral ka V.Linna romaani "Siin Põhjatähe all" (tõlkinud H.Lepik). Teiste läänemeresoome keelte näitelausete allikad on olnud järgmised: "Lähisukukielten lukemisto" - liivi, vadja, isuri ja karjala; liivi keele kohta veel Wiedemanni-Sjögreni grammatika ja J.Mägiste "Liiviläisiä tekstejä"; vadja kohta P.Ariste "Vadja rahvakalender" ja autori poolt 1971.a. suvel tehtud üleskirjutused (viidatud initsiaalide ja aastaarvu abil); isuri kohta A.Laanesti "Isuri murdetekste"; karjala kohta A.Ojajärvi süntaksiuurimus ja P.Palmeose "Karjala valdai murre"; vepsa kohta L.Kettuse süntaksiuurimus ja Zaitseva-Mullose tekstikogu.

Iga näitelause järel ümarsulgudes on antud viited allikteose leheküljele, kust näide pärit. Kui eesti- või soomekeelsel lausel viide puudub, on lause töö kirjutajalt või on seda ka mõnes muus uurimuses näitena kasutatud. Kõigis näiteis on säilitatud allikteose transkriptsioon. Näitelaused on tekstis antud kursiivis, alussõna on esile tõstetud pideva joone abil. Soomekeelseid näitelauseid ei ole peetud vajalikuks eestindada, samuti on säilitatud soomekeelne tõlge teiste läänemeresoome keelte näidete puhul. Autori poolt tehtud täpsustused on antud kaldsulgudes.

---

[18] Vt. L. R a n n u t, Täis- ja osaalus tänapäeva eesti kirjakeeles. KK 1964, nr.1, lk.32-39; Eesti keele süntaks I. Prooviartikleid lihtlause süntaksi alalt. Tallinn, 1964, lk.37jj.

Töö esimeses osas antakse ülevaade eksistentsiaallausest, kuivôrd ilma selleta on osaaluse käsitlemine mõeldamatu. Teises osas vaadeldakse osaaluse esinemust seoses öeldisverbi laadiga. Kolmandas osas jälgitakse, kuidas on osaalus tingitud alusena funktsioneeriva substantiivi (vôi muu substantiivselt kasutatud sôna) omadustest.

Eesmärgiks ei ole seatud iga üksiku keele kõikide eripärasuste kirjeldamine, vaid läänemeresoome osaaluse ühiste, põhiliste joonte leidmine. Seetôttu on ka näitelausete juures jäetud tavaliselt märkimata nende päritolu ühest vôi teisest murdest.

I. EKSISTENTSIAALLAUSE JA OSAALUS

1. Eksistentsiaallause põhiolemus

Väga ülevaatlikult on O.Ikola võtnud kokku soome keele osaaluse esinemistingimused Soome Kirjanduse Seltsi keeletoimkonna informatsioonilehes.[19] Esimene ja põhiline reegel kõlab nii: "Subjektin yleinen sija on nominatiivi. Partitiivisubjekti on mahdollinen vain ns. eksistentiaali- eli olemassaololauseissa, so. sellaisissa lauseissa, jotka ensi sijassa ilmaisevat olemassa olemista tai kieltävät sen (predikaatti voi tällöin ilmaista myös olemaan tulemista, olemasta lakkaamista, liikettä tai siirtymistä toiseen olotilaan)."[20] Samad reeglid kehtivad põhijoontes ka eesti keele kohta.[21]

Ei saa kuidagi nõustuda M.Hindiga, kes ütleb, et ta peab "ülearuseks eksistentsiaallause mõiste kasutamist s e l l i s e l k u j u l ; võib-olla kunagi leitakse ka sellele mõistele põhjendatav rakendus, igatahes praegu on eksistentsiaallause mõistet vaja selleks, et väita: "Osaalus saab esineda üksnes eksistentsiaallauses." ".[22] Eksistentsiaallause ei ole mitte osaaluse tarvituse paremaks põhjendamiseks välja mõeldud fiktiivne mõiste, vaid reaalselt olemas olev lau-

---

[19] O. I k o l a, Partitiivi subjektin, objektin ja predikatiivin sijana. Kielikello 5. Helsinki, 1972, lk.5-7.

[20] Sealsamas, lk.7.

[21] Vt. ELP I, lk.61 jj.

[22] M. H i n t, Veel kord eksistentsiaallausest, koondlausest ja aluse juurdemõtlemisest. KK 1970, nr.7, lk.423.

setüüp. Pealegi ei ole see mingi ainult eesti vôi soome keeles ilmnev tüüp; see on olemas - nagu allpool näidatakse - ka teistes läänemeresoome keeltes. Sellele analoogiline lausetüüp, nn. ajutise vôi eelalusega (provisional vôi anticipatory subject) laused, on omased ka germaani keeltele, eriti inglise keelele. Need on siis laused, mis algavad konstruktsiooniga there is, there are vôi ka asesônaga it. Vrd. näit.: "Konstruktsiooni there is tôlgitakse sageli eesti keelde vastetega 'on (olemas), leidub': There is moisture in the air Õhus on (leidub) niiskust. There were no traitors among us Meie hulgas ei olnud (ei leidunud) reetureid. /---/ Peale konstruktsioonide verbiga to be vôib sissejuhatav sôna there esineda samalaadsetes konstruktsioonides ka mône teise intransitiivse verbiga, nagu to come, to live, to rise, to fall jt."[23]

Samuti ei ole veenev M.Hindi väide: "Eksistentsiaallause ja osaaluse vahekordade selgitamisel vôetagu arvesse, et soome keeles on osaalus vôrratult tavalisem ja sagedasem kui eesti keeles. Kui soome keeles saab osaaluse esinemist määritleda eksistentsiaallause môiste abil ja eesti keeles ilmselt ei saa (hoolimata osaaluse suhteliselt harvast esinemisest), siis saab see tähendada ainult seda, et eksistentsiaallause môiste on praegusel kujul tôepoolest nii ähmane ja puudulikult formuleeritud, et seda môistet ei saa sellisel kujul osaaluse esinemistingimusena kasutada vôi siis ei kôlba ta üldsegi eesti keeles osaaluse esinemistingimuste formu-

---

[23] L. K i v i m ä g i, O.M u t t, J. S k i l v e t, L.H o n e, Inglise keele grammatika. Teine, parandatud ja täiendatud trükk. Tallinn, 1968, lk. 318-319.

Sama asja kohta üksikasjalikumalt vt. A. H a k a n e n, Kontrastiivista lauseanalyysia. Eksistentiaalilauseet. Turun Yliopiston Suomen Kielen Laitoksen Julkaisuja 1, 1973, lk. 69-77.

leerimiseks." [24]

Tôsi on see, et eksistentsiaallause môiste oli sel ajal, kui M.Hint oma vastuväiteid artikliks vormis, küllalt kaudselt ja rohkem intuitiivselt määratletud. Seda eriti J.Valgmal[25], kelle definitsioon tôenäoliselt ongi andnud M.Hindile peamise tôuke säärasteks môtteavaldusteks.[26] Kuid see ei tohiks anda põhjust kategooriliseks eituseks.

Ja see, et soome keeles on osaalust hoopis rohkem, ei ole sugugi määrav. Osaaluse praegune esinemissagedus soome keeles on suuresti tingitud omakeelsuse ületaotlusest; nimelt arvati vahepeal, et täisalus on sveditsism, millest tuleb vabaneda. See ei ole aga päris nii, sest partitiiv on subjekti käändena hoopis noorem kui nominatiiv. Üsna kindlalt on totaalsubjekt algsem ja omasem kui partsiaalsubjekt: "Partitiivisubjekti on suhteellisen myöhäisen, kuitenkin jo kantasuomessa alkaneen kehityksen tulosta (allakriipsutus minult - P.N.), ja sen on aiheuttanut nominatiivisubjektillisten, monipersoonaisten lauseiden analogia."[27] Samasugusele tulemusele juhib ka vanemate soomekeelsete tekstide jälgimine: "The partitive predicative subject occurs far less frequently in the oldest recorded Finnish than in modern Finnish. In Agricola's writings seems to appear only in conjunction with the existential use of the verb olla, mainly in negative or conditional sentences; in positive context it is most frequent in the indefinite pronouns corresponding to modern mitä (as a relative - 'that', 'which'), jotakin (something), muuta and muita (other,

---

[24] M. H i n t, op. cit., lk.424.

[25] Vt. J.V a l g m a, N. R e m m e l, Eesti keele grammatika, lk.151.

[26] Vt. ka M. H i n t, Eesti grammatikakirjanduse põhimôttelised ja konkreetsed probleemid. KK 1969,nr.7, lk. 404.

[27] L. H a k u l i n e n, Suomen kielen rakenne ja kehitys. Toinen, korjattu painos. Helsinki-Keuruu, 1961, lk.539.

others) or in substantives modified by these in adjectival function."[28]

Eksistentsiaallause olemust on püüdnud määratleda mitmed lingvistid (A.Penttilä, M.Sadeniemi, O.Ikola, P.Siro jt.) ja igaüks on märganud midagi eksistentsiaallausele nii vôi teisiti ainuomast. Sellisel osalt intuitiivsel teel on eksistentsiaallause kui omaette lausetüübi kompaktsele kirjeldamisele kôige lähemale jôudnud vahest O.Ikola [29] ja P.Siro[30]. P.Siro järgi on eksistentsiaallause seesugune intransitiivne lause, milles esineb kolm liiget: subjekt, nn. kvaasipredikaat[31] ja teatud (= eksistentsiaalne) verb, kusjuures ta rôhutab just kvaasipredikaadi tähtsust.[32] Verb on selliseis lauseis nagu semantiliselt tühjenenud ja muutunud lihtsalt koopulaks: "Lause Poikia on pihalla ilmaisee melkein saman asian kuin alkuperäinen lause Poikia juoksee pihalla."[33]

---

[28]N. D e n i s o n, The Partitive in Finnish. Suomalaisen Tiedeakatemian Toimituksia. Sarja B, nide 108. Helsinki, 1957, lk. 119. Vrd. ka A. O j a j ä r v i, Partitiivista ja sen käyttöalan laajentumisesta. Vir. 1950, nr.3, lk.241-242.

[29]Vt. O. I k o l a, Lauseopin kysymyksiä. Tietolipas 26. Toinen painos. Helsinki, 1964, lk. 7-63.

[30]Vt. P. S i r o, Suomen kielen lauseoppi, lk. 49-57 ja 78-80.

[31]Kvaasipredikaadiks nimetab P.Siro kategooriat, mis hôlmab kohakäänete lôpud ning post- ja prepositsioonid; need näitavad oma tüvi-(pôhi-)sôna (mis on lauses adverbiaaliks) suhet teatud teise lauseliikmega. Näit. lauses Söök on laual näitab adverbiaalsônas laual esinev käändelôpp -l oma tüvisôna laud suhet subjektsônaga söök. Lauses Koer lamab laua all on analoogiline funktsioon postpositsioonil all.

[32]P. S i r o, op. cit., lk. 49.

[33]P. S i r o, op. cit., lk. 80.

Eksistentsiaallause ühe olemusliku jooneni küündiv on P.Siro tähelepanek, et eksistentsiaallause on oma struktuurilt lähedane passiivsele lausele (Pihaan tuli lapsia: Pihaan tuotiin lapsia) ja et verbi nähdä asendamisel refleksiivtuletisega näkyä siirdub lause objekt muutumatuna uude lausesse, nimetatagu teda siis subjektiks või millekski muuks: Hän näki kirkkoa ja Kirkkoa näkee puiden oksien lävitse.[34]

Viimasel paaril aastal on eksistentsiaallausega vägagi tagajärjekalt tegelnud soome lingvistid Aimo Hakanen ja Kalevi Wiik. Olgu siinkohal esitatud käesoleva teema suhtes kõige olulisemad eksistentsiaallauset iseloomustavad jooned.

Eksistentsiaallausete olemasolu eeldab, et on olemas ka neile vastanduvad mitte-eksistentsiaallaused. Viimaste kohta on A.Hakanen kasutanud nimetust normaallause.[35] Kumbagi lausetüüpi saab piisava täpsusega iseloomustada kolme kriteeriumi abil.

Normaallause:

1) normaallauses on kongrueeruv alus;
2) normaallause substantiivse subjekti kääne on alati nominatiiv, kusjuures see kehtib ka eitava lause kohta;
3) normaalrõhulise normaallause sõnajärg on otsene, s.t. subjekt - öeldisverb - laiend (SVL).

Eksistentsiaallause:

1) predikaadiks on intransitiivne verb, s.t. et öeldisega ei saa (tavaliselt) seostuda objekt ega predikatiiv, morfoloogiliselt aga on predikaat alati samasugune kui ainsuse 3. pöörde vorm;
2) eksistentsiaallauses ei ole kongrueeruvat subjekti ja käändsõnaline alus on nominatiiv(-akusatiiv)is[36] või partitiivis;

---

[34] Sealsamas.

[35] A. H a k a n e n, Normaallause ja eksistentiaallause. Sananjalka 14. Turku, 1972, lk. 36-74.

[36] Soome keeles võib personaalpronoomenite puhul alus olla ka akusatiivis, näit. Minulla on sinut.

3) normaalrôhulise eksistentsiaallause sônajärg on pööratud, s.t. (L)VS.[37]

Kongrueeruva subjekti puudumine eksistentsiaallauses tähendabki tegelikult seda, et eksistentsiaallause põhistruktuur on hoopis midagi muud kui normaallausel. Kui lähtuda lauseanalüüsi üldisest binaarsest põhistruktuurist S → NP + VP, siis normaallause NP → N asemel on eksistentsiaallauses NP → Ø ja analüüsi tuleb jätkata VP-harust:

S → NP + VP

NP (= kongrueeruv subjekt) → Ø

VP → NP_1 + Aux + MVP

MVP → V + NP_2

Niisiis on eksistentsiaallause struktuuriks S_e → NP_1 (+ Aux) + V + NP_2 . Chomsky põhi-lausestruktuuriga kohandatult nâeks eksistentsiaallause struktuuri kujutav hargmik välja järgmiselt[38]:

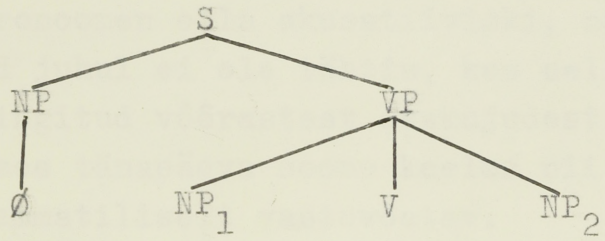

Normaallaused on seega näit.

	Kass on aknal.	Kass ei ole aknal.
sm	Kissa on puussa.	Kissa ei ole puussa.
	Poiss tassib vett.	Poiss ei tassi vett.
sm	Poika syö omenan.	Poika ei syö omenaa.
	Neiu on laulja.	Neiu ei ole laulja.
sm	Mies on muurari.	Mies ei ole muurari.

---

[37] Vt. A. H a k a n e n, Normaalilause ja eksistentiaalilause, lk. 40-43; Eksistentiaalilauseet, lk.10.

[38] A. H a k a n e n, Eksistentiaalilauseet, lk. 13 ja 81.

Eksistentsiaallaused on näit.

	Köögis on gaasipliit.	Köögis ei ole gaasipliiti.
sm	Huoneessa on pöytä.	Huoneessa ei ole pöytää.
	Poisil on raamat.	Poisil ei ole raamatut.
sm	Pojalla on koira.	Pojalla ei ole koiraa.

Eksistentsiaallause subjekti kasutamist määravad reeglid on analoogilised passiivse lause objekti kasutamist määravate reeglitega.[39] Vrd. näit.

Metsas oli marju. Metsas ei olnud marju.
Metsas korjati marju.

Ja nagu selgub K.Wiiki ettekandest süntaksi ja semantika päevadel Tamperes, ongi eksistentsiaallause pindstruktuuris avalduv subjekt süvastruktuuris tegelikult objekt.[40] Sellele viitab ka juba eespool (lk. 12) mainitud seik, et soome keeles võib subjekti positsioonis esinev personaalpronoomen olla akusatiiviski, näit. Minulla on sinut. Antud juhul ei ole tähtis, kas selline konstruktsioon on tingitud vôôrastest eeskujudest vôi mitte.[41] Igal juhul on see tänapäeva soome keeles nii semantiliselt kui ka grammatiliselt vastuvôetav.

A.Hakanen on jôudnud järeldusele, et eksistentsiaallause on kôikidele läänemeresoome keeltele omane nähtus, mille juured ulatuvad vähemalt läänemeresoome algkeeleni välja.[42] Ta jagab läänemeresoome eksistentsiaallaused NP_1 pôhjal nelja rühma: $NP_1 \rightarrow Adv_{lok}$, $NP_1 \rightarrow Adv_{temp}$, $NP_1 \rightarrow \emptyset$ ja $NP_1 \rightarrow Adv_{hab}$.[43] Vôimalik, et selline jaotus on vajalik eksistentsiaallausete kirjeldamiseks üld-

---

[39] Vt. A. H a k a n e n, Normaalilause ja eksistentiaalilause, lk. 44-45.

[40] Vt. K. W i i k, Suomen eksistentiaalilauseet. 1972.

[41] Vt. O. I k o l a, Suomen lauseopin ongelmia. Vir. 1954, nr.3, lk. 213-215.

[42] Vt. A. H a k a n e n, Eksistentiaalilauseet, lk. 56-69 ja 78-82.

[43] Sealsamas, lk. 13.

se, kuid subjekti uurimise seisukohalt ei ole see oluline; tähtis on teada, et $V \rightarrow V_{itr,sg3p}$ (kuigi mitte eranditult, nagu näidatakse järgmises peatükis) ja et

$$NP_2 \rightarrow \begin{Bmatrix} N_{nom(-akk)} \\ N_{part} \end{Bmatrix}.$$

Predikaatverbiks on kôige sagedamini olla vôi tulla. Kui aga pindstruktuuris on predikaadiks môni tähendusrikkam verb, siis koosneb lause süvastruktuur nagu kahest lausest, millest üks hôlmab teist.[44] Analoogilisel seisukohal on ka P.Siro: "...lause Poikia heiluu köysissä voidaan käsittää koostuvan elementaarisemmista lauseista Poikia on köysissä ja Pojat heiluvat. Edellinen voidaan tulkita matriisilauseeksi ja jälkimmäinen "sijoitelauseeksi". /---/ Se että selvästi piirtyviä rajoja eksistentiaalisten ja ei-eksistentiaalisten välille ei ole ollut helppo määrittää, johtunee juuri tästä "kaksikerroksisuudesta". Samoin selittynee siitä myös se, että usein olemassaoloa edellyttämättömässä lauseessa predikaatti kuitenkin on voinut merkitä äänen ilmaisemista (Puita rätisee uunissa), aktiivista toimintaa (Asiakkaita pyrkii liikkeeseen) tai jopa jonkin tekemistä (Lattialla tanssi useita pareja)."[45]

2. Osaalus sisult eitavas vôi kahtlevas eksistentsiaallauses

Nagu eespool (vt. lk. 12) öeldud, vôib eksistentsiaallause käändsônaline alus olla nominatiivis vôi partitiivis. Ei ole kahtlust, et sisult eitavas ja kahtlevas

---

[44] Vt. K. W i i k, Suomen eksistentiaalilauseet, lk.7-8.

[45] P. S i r o, Eksistentiaalilauseen hämähäkinverkkoa. Vir. 1974, nr.1, lk. 43.

eksistentsiaallauses saab esineda ainult osaalus.[46] Näit.

Metsas ei kasva aedmaasikaid. Kas sellel rahal ikka väärtust on?

sm Tänä iltana meillä ei käynyt vieraita. Miehellä oli kai vaikeuksia.

lv un nä·ntt̆ʒn ä·b uo vo·nd lä·psi 'Ja neil ei ole olnu nud lapsi' (LT 12); sāl ab uo ab ūt kuonno 'Seal ei ole mitte kedagi kodus' (LGS 302).

vdj se··l eb e·ллù ni· e·mmā a·ikā 'Sel ei olnud oma aega (külvamiseks)' (LL 172); a mit̆täid beллu 'Aga midagi polnud' (VR 87).

is ei olD ǭDā eik päivā 'Ei olnud ööd ega päeva' (LL 141); mei·l DäDä ei jo··lD 'Meil seda ei olnud' (IM 37).

vps eᵊлe kiruht 'Ei ole kiiret' (VMLT 48); meiďen ukod īлe tägā? 'Kas meie vanameest ei ole siin?' (VMLT 49).

krj Soimďärves soard eole 'Soimjärves saart ei ole' (SMIM 128); oŋgo vieľä ńimi·dä 'Kas on veel midagi?' (KVM 143).

Tuleb nõustuda A.Hakasega, kelle arvates läänemeresoome eksistentsiaallause selgeimaks kriteeriumiks ongi just negatsioontransformatsioon[47], mille tulemusena subjekt on alati partitiivis. Siinjuures tuleb aga meeles

---

[46] Vt. ELP I, lk. 70-71; O. I k o l a, Partitiivi subjektin, objektin ja predikatiivin sijana, lk. 7; A. H a k a n e n, Eksistentiaalilauseet, lk. 65; F. J. W i e d e m a n n, LGS, lk. 234; L. K e t t u n e n, VMLT, lk. 48-49.

[47] Vt. A. H a k a n e n, op. cit., lk. 54 ja 65.

pidada, et eitus kohalduks lause sisule tervikuna.

Eesti keele suhtes on seda märganud juba Ahrens: "Wenn olema in n e g a t i v e r Form kein blosses Hülfsverbum ist, sondern das Dasein des Subjects verneint, so wird der I n d e f i n i t i v gebraucht, um an zu deuten, dass von dem Subjecte nicht einmal ein T h e i l vorhanden ist. Z.B. /---/ tema vanusid m e - h i ei ole /---/.

Wenn aber nicht das Dasein des Subjects verneint wird, sondern nur die A r t s e i n e r B e s c h a f f e n h e i t , so steht der D e f i n i t i v, Z.B. ei neil ole nii ilus r o h u a e d kui meil /---/ ega temal ole paremad ô u n a d kui mulgi; aber ei mul olegi paremaid ô u n u kui need."[48]

Vrd. vps ka havados ii ńižuiń́e jouh, a izv́esk 'Kotis ei ole nisujahu, vaid lubi' (OVR 91); ī vet ʌambaz ol', akanań́e 'Eipä lammas ollut, vaan kananen'(VMLT 439); krj ei oldu šiškozet, a oldih brihat 'Ei olnud kuradid, vaid olid noormehed' (KVM 205).

Soome keele suhtes vôiks kasutada üht O.Ikola näidet: "Hänellä ei ole kovinkaan iso palkka ei tarkoita, ettei hänellä lainkaan ole palkkaa, vaan: hänellä on palkka, mutta melko pieni. Kielto kohdistuu tässä siis ilmaukseen kovinkaan iso, so. subjektin attribuuttiin"[49]

Sisuliselt sedasama on väidetud ka liivi keele kohta: "Von Gattungswörtern, nicht Stoffwörtern, kommt im Singular der Infinitiv als Subject meist nur in negativen Sätzen vor mit den Zeitwörtern volda (vuolda) oder līd (sein, werden), womit die Existenz jedes Individuums, welches es auch sei, also der ganzen Gattung überhaupt verneint wird, Z.B. jumālt ūt ab uo (es giebt gar keinen Gott)..."[50]

---

[48] E. A h r e n s, Grammatik der ehstnischen Sprache, lk. 6. Vt. ka F. J. W i e d e m a n n, Grammatik der ehstnischen Sprache, lk. 597.

[49] O.I k o l a, Lauseopin kysymyksiä, lk. 36.

[50] F. J. W i e d e m a n n, LGS, lk. 234.

Ka muudes läänemeresoome keeltes on leitud osaalust esinevat rohkem eitavais kui jaatavais lauseis. Nii on see vadja keeles: "With negation the object is always in the partitive, and under certain circumstances so is the subject"[51]; samuti karjala keeles: "Palju rohkem kasutatakse osaalust eituse puhul, s.o. kui eitatakse aluse enda olemasolu."[52]

3. Sônajärje ja lauserôhu seos osaaluse esinemusega

Ilmselt on läänemeresoome keeltes kahesugust neutraalset sônajärge: SV(L) ja (L) VS. Esimene tüüp on küllap algupärasem, sest keele ôige varasel arenguetapil on öeldud maja suur oli (vrd. mdv kudoś pokšol', mis eeldab just säärast sônajärge).[53] P.Ravila oletab, et sônade järjekord oli juba enne finiitvormide tekkimist tähtsaks printsiibiks, mis kord andis sônaliidule noomen + noomen lause tähenduse, kord mitte: väljendit maja suur ei olevat käsitatud lausena, küll aga ütlust suur maja.[54] L.Kettunen on väitnud, et pööratud sônajärjestus on kindlasti juba läänemeresoome algkeeles esinenud nähtus.[55]

---

[51] P. A r i s t e, A Grammar of the Votic Language. Indiana University Publications. Uralic and Altaic Series. Vol.68. Bloomington, 1968, lk. 21.

[52] H. N e e t a r, Partitiivi funktsioonidest Valdai karjala murdes. Tartu, 1956. SUM 180, lk. 6. Vt. ka E. L e p p i k, Subjektist karjala keele Valdai murrakus, lk. 179-180.

[53] Vt. P. R a v i l a, Nominaalilause ja finiittimuodot, lk. 247.

[54] Sealsamas.

[55] Vt. L. K e t t u n e n, Über die Wortfolge im Finnischen und Urfinnischen. Suomalaisen Tiedeakatemian Toimituksia. Sarja B. Nide 81.3. Helsinki, 1953, lk. 63-64.

Uldiselt on sõnajärg ja lauserõhk suhteliselt vähe uuritud alad, kuid mõningaid tähelepanekuid eri läänemeresoome keelte kohta võib siiski leida.

Nõustugem A.Hakasega: "Kuten suomessa myös muissa itämerensuomalaisissa kielissä sanajärjestys on kuitenkin melko vapaa, mikä tarkoittaa sitä, että sanajärjestyksen muuntelua voidaan joko yksistään tai yhdessä lausepainon muuntelun kanssa käyttää erilaisten lauseen merkitykseen olennaisesti vaikuttavien presuppositioiden eli edellyttämysten ilmaisemiseen."[56] H.Rätsep on näidanud, et eesti keeles on sõnajärg morfoloogiliste vormide ja substitutsiooniklasside kõrval üheks elementaarlauseid eristavaks tunnuseks.[57]

Eksistentsiaallauset määratlevate põhikriteeriumide hulgas on üks, mis näitab normaalrõhulise eksistentsiaallause sõnajärjeks (L)VS (vt. lk. 13). See on siis eksistentsiaallause neutraalne sõnajärg. Sellise järjestuse põhjustab jällegi seik, et eksistentsiaallause subjekt on süvastruktuuris objekt; ja on ju objekti tavaline koht lauses predikaadi järel.[58]

Sõnajärje ja lauserõhu olulist mõju subjektsõna käände valikule on märganud juba Wiedemann.[59] Vaadelgem tema näitelauseid (lauserõhuline sõna on sõrendatud):

1.1. Ahjust tuleb v i n g u.
1.2. Ahjust ei tule v i n g u.
1.3. Aknast sadas v i h m a sisse.
1.4. Aknast ei sadanud v i h m a sisse.

---

[56] A. H a k a n e n, Eksistentiaalilauseet, lk. 63.

[57] Vt. H. R ä t s e p, Elementaarlaused eesti keeles, lk. 9-10.

[58] Vt. K. W i i k, Suomen eksistentiaalilauseet, lk. 10.

[59] F. J. W i e d e m a n n, Grammatik der ehstnischen Sprache, lk. 594-596.

2.1. Ving tuleb a h j u s t.
2.2. Ving ei tule a h j u s t.
2.3. Vihm sadas a k n a s t sisse.
2.4. Vihm ei sadanud a k n a s t sisse.

Kôik need laused on normaalrôhulised, nii et lauseid 1.1.-1.4. eristab lausetest 2.1. - 2.4. üksnes sônajärg. See on aga piisav vahe konstateerimaks, et esimesed on eksistentsiaalsed, teised mitte, ühtedes saab esineda osaalus, teistes mitte.

Samuti näitab A.Hakanen soome keele kohta, et väljendatakse hoopis erinevaid asju, kui öeldakse Suutari on kylässä (normaallause) vôi Kylässä on suutari (eksistentsiaallause).[60]

Koondagem nüüd tähelepanu lauseile 1.1.-1.4. Eesti keeles saab öelda ka

1.1.' V i n g u tuleb (ahjust).
1.2.' V i n g u ei tule (? ahjust).
1.3.' V i h m a sadas (aknast) sisse.
1.4.' V i h m a ei sadanud (? aknast) sisse.

Selgub, et eksistentsiaallauseski kasutatakse otsest sônajärge. Sel puhul on tegemist neutraalsest erineva sônajärjega, mida kasutatakse siis, kui tahetakse lause mingit üksust (antud juhul siis alust) eriti esile tuua.

Sônajärjega seoses on palju räägitud psühholoogilisest subjektist ja predikaadist vôi siis notiivse speetsiese[61] definiitsusest ja indefiniitsusest. Kasutatagu milliseid termineid tahes, ometi on selge, et aluse definiitsuse-indefiniitsuse väljendamisel on sônajärjest tähtsam lauserôhk.

---

[60] Vt. A. H a k a n e n, Normaalilause ja eksistentiaalilause, lk. 47.

[61] Termin speetsies on pärit A.Noreenilt; speetsiese kaht eri liiki on hakanud kvantitatiivseks ja notiivseks nimetama P.Siro.

Näidete varal on lihtne kindlaks teha, et lauseis, mille sônajärg on pôhijoontes sama, vôib rôhuasetus suuresti erineda. Rôhutamine tuleb teatavasti esile peamiselt suulises kônes ja siinkohal peabki arvatavasti seda vahet suuliste ja kirjalike lausungite vahel silmas pidama. Tôenäoliselt on nii, et kui suulises kônes on definiitsuse-indefiniitsuse väljendajaks eeskätt lauserôhk, siis kirjaliku kône puhul langeb see funktsioon mônevôrra rohkem sônajärjele. Tôestuseks olgu kas vôi E.Lindéni tähelepanek: "Murteissa on tavallinen sellainenkin eksistentiaalilause, jonka sanajärjestys on suora, vaikka subjekti on indefiniittinen".[62]

Samuti on lauserôhk ja sônajärg olulised P.Siro alusekäsitluses, kus neid on nähtud ka seoses notiivse speetsiese definiitsuse-indefiniitsusega. (Notiivsest speetsiesest lähemalt vt. III ptk.) Nimelt on P.Siro järgi normaalrôhulise lause alguses oleva subjekti notiivne speetsies definiitne: Taat on toas (osaaluse suhtes oleks ilmekam näitelause Poisid on toas; need on siis tegelikult normaallaused), ent lause lôpus oleval subjektil indefiniitne: Toas on taat (Toas on poisse). Kui nüüd viimases lauses muuta sônajärge, kuid nii, et rôhk jääb ikkagi alusele, siis vôib ka lause alguses olla indefiniitne subjekt: Taat on toas (Poisse on toas). Ja siit tuleneb järeldus, et notiivse speetsiese definiitsust-indefiniitsust näitab just lauserôhk, mitte niivôrd sônajärg.[63]

Eesti keelegi suhtes on mitmed autorid näidanud sônajärje olulisust.[64]

---

[62] E. L i n d é n, Inversiosta ja lausepainotuksesta. Vir. 1967, nr.4, lk. 362. Vt. ka T. N u r m e l a, Sanojen ja sanaryhmien painotuksen merkityksestä suomen kielessä. Vir. 1934, nr.2, lk.175-177.

[63] Vt. P. S i r o, Suomen kielen lauseoppi, lk. 50.

[64] Vt. näit. N. R e m m e l, Eesti keele sônajärjestuse küsimusi. KK 1958, nr.10, lk. 610-619; V. T a u l i, Eesti kirjakeele sônajärje probleeme. Vir. 1959, lk.247.

Karjala valdai murde sônajärjest ütleb E.Leppik, et lause pealiikmete inversioon on täheldatav enamasti predikaadi laiendiga algavais lauseis.[65] See tähendab sisuliselt eksistentsiaallauseis.

Seda, et just lauserôhk on sônajärjega vôrreldes esmatähtis, vôime näha faktiliselt kôigis läänemeresoome keelis. Vrd.:

lv mäd neitsə̂d śegās um ka mŭdi itt knašidi neitsidi 'Meie neidude hulgas on ka môningaid päris ilusaid neide' (LGS 306); sis min rə̃'də̂ līB 'Siis mul raha on (tuleb)' (LL 235); mūdi um tubās 'Môningaid on toas' (LGS 64).

vdj i čenessä tuli aŏpia 'Ja sellest tuli abi' (P.N. 1971); li·hā e··li 'Liha oli' (LL178).

is mei··jem me·tsiz nü·D o·no/ kai·Ge lā··jazi i·Dikkoja 'Meie metsades nüüd on igasuguseid loomi' (IM 48); vē·l su·lhaizia löü··ttü 'Veel peigmehi leidub' (IM 67).

vps ťippahtab vet лavaлe 'Tipahtaa vettä lattialle' (VMLT 47); oĺ' jo tönün müil'e nevestamu i radod 'Olipa tänä yönä meillä miniän kanssa työtäkin (miniässä puuhaa)' (VMLT 46); herevet joksob goĺu läväspǟ ogorodaлe 'Lantavettä juoksee aina läävästä vihannestarhaan' (ibid.).

krj òĺi tüödä 'Oli linu' (KVM 199); aššu, peŕtiśśä šijoa on 'Tule, toas ruumi on' (KVM 143); mi·da o:ĺi si·л aigaл 'Mida oli sel ajal' (LL 97).

Tähelepanu tuleks kindlasti pöörata ka kônesituatsioonile. Näiteks vôib dialoogide puhul küsimus môjuta-

---

[65] Vt. E. L e p p i k, Pealiikmete asendist karjala keele valdai murde lauses, lk.179-180.

da järgneva vastuslause (-lausete ?) sônajärge ja rôhuasetust. Nii vôib küsimusele "Kas sul värvipliiatseid on?" järgneda vastus "Ei, värvipliiatseid mul ei ole." Kusagil monoloogis aga on vôimalik hoopis "Mul ei ole värvipliiatseid.". Vôrdluseks olgu toodud näide isuri keelest, kus küsimusele "Oliko vanhoja naisia, jotka tiesivät noidan konsteja?" anti vastuseks lause

meil noitti,a o·li 'Meil nôidu oli' (LL 145).

Kaugemal kônes aga esineb näiteks lause

o·li mo·Gompia pa·imenia kummot tīsīt ka·ik tükkenä 'Oli selliseid karjaseid, kes teadsid kôiksugu tükke' (ibid.).

Üldiselt vajaksid sônajärje ja lauserôhu probleemid senisest pôhjalikumat uurimist. Vôimalik, et siis saab ka aluse suhtes midagi konkreetsemat öelda. Sônajärg ja eriti lauserôhk on süntaksis niisugused alad, mille uurimisel oleks kahtlemata vaja jälgida kôneldud keelt; lisaks küsimustele-vastustele saaks siis rohkem tähelepanu pöörata ka kônesituatsiooni muudele külgedele.

II. OSAALUSE ESINEMUS SÕLTUVALT ÖELDISVERBIST

Eelmises peatükis (lk.15-16) näidati, et sisult eitavas ja kahtlevas eksistentsiaallauses on igal juhul üksnes osaalus. Sisult jaatavas eksistentsiaallauses võib aga kohata nii totaal- kui ka partsiaalsubjekti. Selles ja järgmises peatükis ongi tähelepanu koondatud sisult jaatavas eksistentsiaallauses partsiaalsubjekti kasutamist tingivatele asjaoludele.

1. Kas ainult intransitiivne verb?

Käesoleva töö alguses (lk. 2-3) osutati sellele, et lause keskuseks on öeldisverb ja et temast sõltuv on ka lause alus. Kuna osaalus saab esineda üksnes eksistentsiaallauses, on küsimus verbidest, millega osaalus võib seostuda, suuresti küsimus eksistentsiaallausesse sobivatest verbidest. Eksistentsiaallause öeldisverb peab olema intransitiivne ja singulari 3. pöördes oleva verbi, s.t. ühepöördelise verbi kujuline.[66] Kas see aga on alati nii?

Tuleb märkida, et osaalust ei ole võimalik kasutada igasuguste intransitiivsete verbidega, näit.:

e +Tüdrukuid võpatas. Vrd. Tüdrukud võpatasid.

+Algas võistlusi. Algasid võistlused.

+Reinule meeldib autosid. Reinule meeldivad autod.

---

[66] "Kujuline" sellepärast, et nähtavasti ei saa mitte kõiki eksistentsiaallauses kasutatavaid verbe pidada igas seoses ühepöördelisteks. Vt. M. H i n t, Eesti grammatikakirjanduse põhimõttelised ja konkreetsed probleemid, lk. 401.

sm +Apinoja suuttui. Vrd. Apinat suuttuivat.

+Valtionmiehiä neuvottelee.

Vrd. Valtionmiehet neuvottelevat.

+Väitteitä perustuu harhaluuloihin.

Vrd. (Nämä) väitteet perustuvat harhaluuloihin.

lv +min pūtʒb leibʒ 'Mul puudub leiba'.

Vrd. min pūtǫb lēba 'Mul puudub leib' (LGS 313); (Salatsi) mil pūtub leib jara 'Mul puudub leib (ära)' (ibid.).[67]

Karjala kaliinini murde kohta on öeldud, et intransitiivse predikaadiga lauseis on valdavalt totaalsubjekt.[68]

Osaalus on võimalik vaid seoses selliste intransitiivsete verbidega, mis märgivad olemas olemist (kas üldse või mingis olukorras), olukorra muutumist või siirdumist uude olukorda; samuti liikumist tähistavate verbidega.[69]

Nagu T.Itkonen arvab, on just see semantiline joon sedavõrd määrav, et selle tõttu võivad eksistentsiaallause predikaadiks mõnikord sobida ka transitiivsed verbid, mis oma tähenduselt lähenevad intransitiivseile. Üks selliselt käituvaid verbe soome keeles on seurata:

...muutosta seuraa toisia muutoksia, jotka palauttavat aikaisemman tilan.[70]

Eesti keeles on säärases seoses kasutatavaid verbe

---

[67] Vrd. e hakkama, puuduma, püsima kasutamist. Vt. H. R ä t s e p, Elementaarlaused eesti keeles, lk. 26.

[68] Vt. T. S i l l a t, Lause pealiikmed karjala kaliinini murdes, lk. 31.

[69] Vt. ELP I, lk. 63; O. I k o l a, Partitiivi subjektin, objektin ja predikatiivin sijana, lk. 7 ning Lauseopin kysymyksiä, lk. 22-28.

[70] Vt. T. I t k o n e n, Yksipersoonaisten ilmausten pulmia. Vir. 1967, nr.3, lk. 300.

näit. varitsema:

Džunglis varitses mitmeid ohte.

J.Aavik on märganud seesugust erinevat kasutamist verbi mängima puhul:

Õues mängis lapsi. Mängis on siin intransitiivne.
Aga: Õues mängisid lapsed palli. Mängisid on transitiivne, kuigi lapsed on mõeldud osalisena.[71]

Intransitiivsuse ja transitiivsusega seoses on palju kõneldud verbist sadama: "Tavaliselt on läänemeresoome keeltes substantiiv verbi sadama ja selle sünonüümide juures partitiivis. Neid substantiive peetakse üldtunnustatult partsiaalsubjektideks. On aga näiteid eri läänemeresoome keeltest, kus verbi sadama kõrval esinev substantiiv on kindlasti objekt: soome satoi siitä paksun l u m e n..., vepsa ṕenes taivhaižes l u m e n sadab 'Väikesest taevakesest lume sajab'."[72] Vrd. ka e Tänavu sadas lume varakult maha.

Edasi arutleb K.Kont nii: "Pole usutav, et otse algsest adverbiaalitaolisest lauseliikmest kujunenud partsiaalsubjekti kõrvale oleks hiljem paralleelselt tekkinud objekt. Subjekti ja objekti vaheldumise juured näivad ka siin, nagu paljudel muudel juhtudel, ulatuvat hoopis sügavamale. Pealegi ei saa me täie kindlusega väita, et väljendites sadas l u n d, v i h m a, r a h e t jne. oleks tänapäeva läänemeresoome keeltes partitiiv analüüsitav igal juhul partsiaalsubjektina, vaid on olemas ikkagi võimalus pidada seda ühel või teisel juhul partsiaalobjektiks."[73]

---

[71] Vt. J. A a v i k, Eesti õigekeelsuse õpik ja grammatika, lk. 141.

[72] K. K o n t, Käändsõnaline objekt läänemeresoome keeltes. ENSV TA KKI uurimused IX. Tallinn, 1963, lk. 36-37.

[73] Sealsamas, lk. 37-38.

Kui uskuda, et verbi sadama algupärane tähendus on k u k k u m a , nagu osutab L.Kettunen[74] (vrd. Poiss sadas katuselt maha; Õunu sadas puu otsast pots ja pots.), siis tuleks pidada osastavalist substantiivi sadama kõrval ikkagi ennem aluseks kui sihitiseks, sest kukkuma on küll täiesti intransitiivne verb. See lahendus kehtiks ometi ainult ajaloolises plaanis. Sünkrooniliselt võttes ei sega aga miski neid substantiive partsiaalobjektiks pidamast. Selleks on kaks põhjust. Esiteks on sadama-verbi enda tähendus esialgsega võrreldes nihkunud, osa tema funktsioone on üle võtnud verb kukkuma. Teiseks võib tegemist olla ka analoogiaga: vähemalt osa meteoroloogilisi verbe on sellised, mille kõrvale on olnud mõeldud kindel tegija - jumal, haldjas vms. Vrd.

e Pikne müristab.
sm Ukko(nen) jyrisee.
lv piĩtki boràttõB 'Pikne müristab'.
vps jumaʌ jurižęb, samaʌdab 'Ukkonen jyrisee,salamoi' (VMLT 53).

Selle mõttekäigu toetuseks olgu toodud L.Kettuse selgitus (mis tegelikult käib subjektita lausete kohta): subjektita lausega on tegemist siis, "kui predikaadiks on mõni impersonaalne (loodusnähtust või tunnet avaldav) verb. /---/ Algupäraseks subjektiks on niisugusel korral sagedasti mõeldav miski olevus või loodusjõud (haldjas vms.), mis nimetamata on jäetud. Subjektiga lausest nagu Täna sajab vihma, lund, rahet (algup. tähendus: k u k u b vihma, lund jne.) on lühenduse teel subjektita lause Täna sajab saanud, kuna näit. lauses Tuiskab lund subjekti olemasolu kaheldavam on, samuti nagu lauses Lööb välku (vrd. Pillub sädemeid, P r i l l u p i silm lõi tuld, Pööritab südant jts., kus sädemeid, tuld, südant ainult verbi täienduseks võib olla)."[75]

---

[74] L. K e t t u n e n, Lauseliikmed eesti keeles, lk. 18.

[75] Sealsamas.

Sônaühendi vihma (lund,rahet) sadama ~ tulema ~ tuiskama jne. puhul kerkib veel teinegi küsimus: kas läänemeresoomelisem on partsiaal- vôi totaalsubjekt.

E.Leppik kirjutab just seda sônaühendit silmas pidades: "Kuna vene keeles partsiaalsubjekt puudub, siis tekib küsimus, kas totaalsubjekti suur osatähtsus ei tulene vene keele môjudest."[76] Ja edasi: "Samasugust vähese partsiaalsuse pilti pakuvad ka kaliinini murre ja päriskarjala murded, kuigi nende puhul vôiks kônelejaskonna kompaktsema asustuse ja päriskarjala murrete juures lisaks veel ka soome keele naabruse tôttu eeldada väiksemaid vene keele môjusid. See sunnib oletama, et vene keele môju ei tohiks siin siiski ainumäärav olla ning et karjala Valdai murrakut on juba varem teataval määral iseloomustanud partsiaalsubjektide vähesus.

Vene keele totaalsubjekti môju vôiks kône alla tulla peamiselt neis lauseis, kus predikaadiks pole оллаega liedä-verb, sest just seal kohtame môningaid väljendeid, kus partsiaalsubjekt on läänemeresoome keeltes küllaltki üldine, kuid kus karjala Valdai murrakus esineb venepärane totaalsubjektiga idioom, näiteks v i h m a tuлow pihaлла(J) 'ôues sajab vihma (ss. vihm tuleb ôues)', vrd. vn дождь идет 'vihma sajab (ss. vihm tuleb)', ukko juriźi,läkśi v i h m a (J) 'müristas ja sadas vihma (ss. läks vihm)', vrd. vn шел дождь 'sadas vihma (ss. läks vihm)'; /---/ r a i ś tuлow (J) 'sajab rahet (ss. rahe tuleb)', vrd. vn град идет 'sajab rahet (ss. rahe tuleb)', л ù m i лàŋgei ieĩä egleśtä (J) 'üleeile sadas lund (ss. lumi langes üleeile)', vrd. vn пал снег 'sadas lund (ss. langes lumi)' , huomenekšeлла l'läkśi šuwŕi v i h ' m a što reŋgiśtä (J) 'hommikul sadas tugevasti vihma nagu ämbrist'.

Esitatud tüübi kôrval kohtame vähesel määral ka оlla- ja l'iedä-verbi abil konstrueeritud lauseid, kuid neiski näeme ainult totaalsubjekti; näiteks ägie òl'i

---

[76] E, L e p p i k, Subjektist karjala keele Valdai murrakus, lk. 180. Vt. ka H. N e e t a r, Partitiivi funktsioonidest Valdai karjala murdes, lk. 6.

kežä, lieńi v i h ⁱ m a (J), hüvät päivät oʌʌah, ielläʌ oʌdih v i h m a t (N) 'ilusad ilmad on, enne olid vihmad'."[77]

Partsiaalsubjektide vähesus ei ole sugugi ainüüksi karjala valdai murde iseärasus, samasugust vähese partsiaalsuse pilti pakuvad ka kôik teised läänemeresoome keeled (v.a. soome keel; sealse osaaluse rohkuse põhjusele on osutatud juba eespool - vt. lk. 10). Selline olukord on ka môistetav, kui meelde tuletada, et partsiaalsubjekt on suhteliselt hiline nähtus läänemeresoome keeltes (vt. lk. 10). Ka teistes läänemeresoome keeltes kasutatakse seesuguseis väljendeis täisalust (kuigi osaalusega paralleelselt; kumb tarvitus aga on levinum ja algupärasem, see ei ole päris selge). Vrd. näit.:

e Lumi tuiskab. Tuiskab lund.

lv tulùb vī'm i'lz, lib vī'mʒ̂ 'Tuleb vihm üles, tuleb vihma' (LW 493); sadàb vī'mʒ̂ 'Sajab vihma' (ibid.); sadàb vī'm 'Sajab vihm' (LW 352); sadàb lunda ~ lu'm sadàB 'Sajab lund ~ lumi sajab' (ibid.); ra'gdʒ̂ sadàB 'Rahe sajab' (LW 328).

vps süvespäi tegi d'ʌʌan ka l'īnob vihmad 'Etelästä nosti tuulen, niin tulee sadetta' (VMLT 52).

Ei ole võimatu seegi, et totaalsubjekt on kandunud sadama-verbiga lauseisse sellistest lausetest nagu Vihm (~rahe) peksab vastu klaasi. Vihm trummeldab katusel , seega mitte-eksistentsiaallausetest.

Mis puutub lauseisse nagu Pilv sajab vihma. Pilv puistab lund. jts., siis neid ei saa küll algupäraseks pidada. Algselt on sääraseis lauseis olnud subjektiks ikkagi vihma, lund - on öeldud Pilvest sajab vihma ~ lund. Analoogiline olukord on ka teiste voolamist, tilkumist jms. tähistavate verbide ja nende laiendite puhul.

---

[77] E. L e p p i k, op. cit., lk. 180-181.

K.Kont: "Ülaltoodud kasutuse kõrval (nina jookseb verd - P.N.) esineb kõikjal läänemeresoome keeltes loomulikult ka t a v a l i s t, o o t u s p ä r a s t k o n s t r u k t s i o o n i, kus jooksvat, voolavat, tilkuvat (näit. vesi, veri jne.) käsitatakse lause alusena, mitte objektina: ninast jookseb veri (~verd), kasest tilgub mahl (~mahla). Karjala ja vepsa keeles on v i i m a t i m a i n i t u d t ü ü p v a l d a v a m."[78] (Minu sõrendused - P.N.) Vrd.

lv tä'mmən šo̯'vstə̂ ve'l ī'dəkabàl ve'r juo̯kšə̂B 'Tal haavast veel ühtelugu veri jookseb' (LW 478); krō·nštə̂ jù·okšə̂b vo̯'l u·īzə̂ 'Kraanist jookseb õlu välja' (LT 11).

vdj vesi tuep̯ čivessä 'Vesi tuleb kivist' (P.N. 1971); I johzep̯ pīmĕä varnikkea müö 'Ja jookseb piima mööda käterätti' (VR 83)

is miul künelet purzahtīt silmīst 'Mul pisarad purskusid silmist' (LL 141); va··lan ve·ttä / ve·zi Dullo poi·kken 'Valan vett, vesi tuleb välja' (IM 23; selle näite puhul on küll tegemist kvantitatiivse definiitsusega).

vps tšakad läks eskā ńenaspā 'Verta lähti ihan nenästä' (VMLT 37); tšak lähtob ńenaspai 'Verta /= veri/ tulee nenästä' (VMLT 46); veźi tiʌkub vädraspäi 'Vettä /= vesi/ tippuu sangosta' (ibid.); tippahtab vet ʌavaʌe 'Tipahtaa vettä lattialle' (VMLT 47);

Vepsa keele puhul on ka L.Kettunen oletanud, et niisuguste totaalsubjektide puhul v ô i k s vene keele mõju kõne alla tulla.[79] Siiski tuleb siin venepärasuse

---

[78] K. K o n t, op. cit., lk. 36.

[79] Vt. L. K e t t u n e n, VMLT, lk. 46.

konstateerimisega väga ettevaatlik olla, sest totaalsubjekti kasutatakse valdaikarjalast idas kuni liivi keeleni läänes. Kui siin vôôra môjuga tegemist on, siis pärineb see pigem hoopis varasemast, läänemeresoome ühisajast, mil läänemeresoomlased olid pikka aega tihedas kokkupuutes balti hôimudega.

Vôimalik, et vaadeldud verbide rektsioonistruktuuri ja semantika üksikasjalikum uurimine tooks selgust ka sellesse, missuguste verbide kôrval saab esineda partsiaalsubjekt ja missuguste kôrval mitte. Praegu on vähemalt eesti keele meteoroloogilistest verbidest teada, et osal neistt vôib olla fakultatiivseid laiendeid nominatiivis ((Ilm) pimeneb.) vôi partitiivis (Udutab (vihma).), teiste puhul on aga osastavaline laiend obligatoorne (Heidab välku. Piserdab vihma.).[80]

Enamasti saab partsiaalsubjekt seostuda ikka intransitiivse öeldisverbiga, ja ka need verbid, mida vôib pidada transitiivsuse-intransitiivsuse suhtes indiferentseiks, on osaaluse kôrval alati singulari 3. pöördes. Vepsa keel on selles suhtes erandiks: seal kohtab osaalust ohtralt ka mitmuse 3. pöördes oleva transitiivse öeldisverbi kôrval, samuti karjala keeles. Näit.:

vps neitšīt pajatabad '(Jotkut) tytöt laulavat' (VMLT 50); ...mise veljīd ebat ťedustāž... '...että veljet (jotkut veljistä) eivät saisi tietää...' (ibid.); säskīt söškätäs kezā... 'Sääsket /= sääskiä/ syövät kesällä...' (ibid.).

Samasugust verbi osaaluse kôrval vôib kohata ka objektiga lauseis:

vps mamšīd nabarihman tšapabad '(Muutamat) eukot leikkaavat napanuoran' (ibid.); kuptsōt pidabad leiban '(Muutamat) kauppiaat pidättävät jauhon (leivän)' (ibid.); hirīt söbäd leiban 'Hiiret

[80] Vt. H. R ä t s e p, Elementaarlaused eesti keeles, lk. 15 ja 16.

syövät leipää /= leivan/' tahi paremmin 'Hiiriä on syömässä leipää' (VMLT 69).

krj ...ta ku·otteli šitä mo·ntaki muitaki vielä

'...ja proovis seda paljusid teisigi veel'(LL 9).

Nende lausete kohta sõnab L.Kettunen: "Oikeastaan vepsän kantaa voi pitää loogillisempana kuin sanokaamme suomen: kun sanotaan 'lapsia on' t. 'lapsia juoksee', niin olisi voitava sanoa myös - osasubjektia tarkoittaen - 'lapsia vie...' t. 'lapsia vievät' kuten vepsässä, silläkin uhalla, että 'lapsia' tekee o b j e k t i n vaikutuksen, mikä seikka selittäisi suomenmukaisen käytön syntymisen. Ehkä siis vepsän kanta on alkuperäisempi."[81]

Vastupidi Kettusele peavad mõned lingvistid sellist esinemust hilistekkeliseks[82], kuid keegi ei eita säärase tarvitusviisi loogilisust. Niisugune eitamine ei olekski võimalik, sest on ju osaaluse (nagu ka partsiaalobjekti ja -predikatiivi) peamisi funktsioone osalisuse väljendamine. Nähtavasti on õigus A.Hakasel: "Voisi siis ajatella, että subjektin sijana käytetyn partitiivin ensisijaiseksi funktioksi olisi vepsässä kehittynyt juuri kvantitatiivisen spesieksen indefiniittisyyden ilmaiseminen, mitä kielessä ei kuitenkaan ole johdonmukaisesti toteutettu. Suomessa taas vastaavassa asemassa esiintyvän partitiivin ensisijaisena funktiona voitaisiin ehkä pitää eksistentiaalilauseen ilmaisemista sinänsä."[83]

Muidugi on verbi mitmuslik kasutamine mitmusliku osaaluse kõrval ülearune, aga eks tautoloogiat ole keeles mujalgi - kas või personaalpronoomenite lühemate

---

[81] L. K e t t u n e n, VMLT, lk. 51.

[82] Vt. N. D e n i s o n, The Partitive in Finnish, lk. 128 ja L. H a k u l i n e n, Suomen kielen rakenne ja kehitys, lk. 540.

[83] A. H a k a n e n, Eksistentiaalilauseet, lk. 67.

vormide kasutamine koos isikut niigi näitava pöördelôpuga.

2. Osaaluse esinemus sôltuvalt öeldisverbi semantikast

Nagu eelmises punktis näidatud, vôib osaalus esineda rohkem küll intransitiivsete, aga ka transitiivsete predikaatverbide kôrval. Järelikult ei ole sihilisus-sihitus ainsaks kriteeriumiks. Meenutagem, et just verbide teatud semantilised tunnused vôimaldavad transitiivverbe ka eksistentsiaallauses kasutada.(Vt. lk. 25.) Seetôttu oleks vaja kindlaks teha, missugused verbid on eksistentsiaalsed.

Üks vôimalus eksistentsiaalverbide leidmiseks on nende "registreerimine" lausungitest. Soome keele verbe, mis vôivad esineda eksistentsiaallause öeldisena, on näiteks A.Penttilä[84] loetlenud 275, kuid see loetelu ei ole veel ammendav.[85] Eesti keele eksistentsiaallause verbe käsitlev uurimus on teoksil.[86]

Teine vôimalus, mis lubaks täpsemalt piiritleda osaalusega seostuda vôivate verbide hulka, on verbide semantilise struktuuri põhjalikum kirjeldamine. Loomulikult ei saa ka pärast verbide semantiliste tähiste kindlakstegemist tômmata absoluutset piiri eksistentsiaal- ja mitte-eksistentsiaalverbide vahele. Päris kindlasti saaks aga seda piiri siis täpsemalt markeerida. Praegu määratletakse verbi eksistentsiaalsust rohkem intuitiivselt: "Öeldis vôib osaalusega lauses väljendada ikkagi peamiselt ainult olemasolu.Kui öeldis väljendab alusest rohkem, kui subjektieseme tegevusest

---

[84]Vt. A. P e n t t i l ä, Suomen kielioppi, lk. 623-626.

[85]Vt. O. I k o l a, Lauseopin kysymyksiä, lk.25-26.

[86]K. V a r i k, Osaalus tänapäeva eesti kirjakeeles. Diplomitöö 1974.

vôi laadist midagi öeldakse, siis öeldise kaudu enam ei väljendata subjektieseme olemasolu, vaid eeldatakse seda. Selline lause pole enam eksistentsiaalne ja selles ei esine osaalus, vaid täisalus. Näit. Tantsijad lähenesid ringiga vaheuksele. /---/ Aisakellad helisesid umbselt ja kurvalt."[87]

Esimeses näitelauses ei ole täisaluse kasutamise põhjuseks see, et "subjektieseme tegevusest vôi laadist midagi öeldakse", vaid siin on alus definiitne. Kui see seik kôrvale jätta, saaks ikkagi öelda näit. Üksteise järel tormas kisavaid sôdalasi mööku täristades sisse. Salapäraseid kujusid liikus vihaselt nohisedes ringi.[88]

Seda enam tulnuks vältida seesuguseid otsustusi: "Kuid erinevalt sihilistest verbidest vôib sihitute verbidega seoses olla alus sageli ka osastavas. See ei tähenda, et osa- ja täisalust vôiks samas lauses sama môtte edasiandmisel vôrdse ôigusega kasutada, vaid kummalgi on oma tähendusfunktsioon."[89]

Neid vôib siiski môtte muutust põhjustamata omavahel asendada. See asjaolu ilmnes juba lausete Vihma sajab. Veri jookseb jts. puhul (vt. lk. 29-30). Toodagu siin lisanäiteid:

> Poliiseja tuli kahdella autolla illan suussa.(TT 180) - Vastu õhtut saabus politseinikke kahe autoga. (TT 130);
> Syyskesällä seudulle oli ilmestynyt desantinjahtaajia. (TT 154) - Vastu sügist oli ümbruskonda ilmunud dessandipüüdjaid.(TT 112).

Vähemalt nende eestikeelsete lausete sisu ei muutu ka täisalust kasutades: Vastu õhtut saabusid politseinikud kahe autoga. Vastu sügist olid ümbruskonda ilmunud dessandipüüdjad.

---

[87] ELP I, lk. 65.

[88] Vt. ka M. H i n t, Veel kord eksistentsiaallausest..., lk. 424.

[89] ELP I, lk. 62.

Partsiaal- ja totaalsubjekti samatähendusliku kasutamise võimalust eesti keeles peaksid kõige paremini kinnitama näited, kus analoogilised soomekeelsed osaalusega laused on eestindatud kord osa- kord täisalust kasutades:

Jotakin on vinossa silloin, kun... (TT 184) - Midagi on viltu, kui... (TT 133);
aga: Jotain oli hänen mielestään nyt vinossa. (TT 198) - Miski oli tema meelest nüüd viltu. (TT 143).

Hyvin harvassa tuikutti valoja illassa... (TT 135) - Väga harvalt vilkus õhtus tulukesi... (TT 99);
aga: Kun syyskuun ilta kävi uniseksi..., syttyi valoja kaukaisille vaaroille ja mäkien huipuille. (TT 135) - Kui septembriõhtu jäi uniseks..., süttisid kaugetele seljandikele ja kinkude otsa tulukesed. (TT 99).

Liivi keele kohta on öeldud: "Zum Ausdruck des Subjects dienen zwei Casus, der Nominativ und der Infinitiv, von denen zwar immer jeder den Satz eine eigenthümliche Färbung verleicht, deren Wahl aber nicht immer durch äussere Umstände bestimmt wird, so das in sehr vielen Fällen keiner von beiden absolut unrichtig ist, in so fern es eben nur von der Willkühr des Sprechenden oder Schreibenden abhängt, welche Färbung er dem Satze geben, und welchen Casus er demnach wählen will."[90]
Vrd.
lv paikin vol' lūnda, paikin vol' pa'las 'Kohati oli lund, kohati oli paljas' (LGS 318); pāikin ol' lum, pāikin ol' pales 'Kohati oli lumi, kohati oli paljas' (ibid.).

vps levedutt om kõume terad 'Leveyttä on kolme kangasleveyttä (kaistaa)' (VMLT 40); kus süvüz om metrad viž 'Kus sügavus on meetrit viis' (OVR 80).

---

[90] F. J. W i e d e m a n n, LGS, lk. 234.

krj olihan še Pi·tkäranta mi oli / missä me·il oli nu·rmija mitä ro·atoma 'See oli ju P., kus meil oli põlde, mida harisime' (LL 16); ńī·ŋkum me·iläki oli vī·jentoista vi·rššam peässä / u·lkonurmet 'Nii kui meilgi olid viieteistkümne versta taga põllud (niidud)' (LL 18).

Et verb saaks olla eksistentsiaallause öeldiseks, peab tal peale juba mainitud semantiliste joonte olema veel kaks tunnust: ta ei tohi väljendada mitte aktiivset ega distributiivset tegevust, vaid passiivset ja kollektiivset.[91] Nende kahe tunnuse juures peab aga märkima, et need ei ole mitte niivõrd verbi enda semantilisse kirjesse kuuluvad, kuivõrd just eksistentsiaallauses kui tervikus avalduvad. Küllap nii tuleb tõlgitseda A. Hakase märkust, et "predikaatin laatu sinänsä ei ole ratkaiseva; se on pikemminkin seuraus kuin syy".[92]

Kasutagem selgituseks O. Ikola näiteid: "Lauseet +Yskäisiä rykii luokassa, +Ihmisiä tyytyy kohtaloonsa ja +Miehiä vitkastelee työssään ovat kielenvastaisia nähtävästi sen takia, että rykiminen, kohtaloon tyytyminen ja vitkasteleminen liian selvästi edellyttävät subjektin tarkoitteen tahallista ja yksilöllistä toimintaa. Samoin selittynee sekin, ettei voida sanoa +Poikia laulaa pihalla, vaikka voidaankin sanoa Poikia juoksee pihalla."[93]

Lisaks toodagu veel üks lausepaar, millest selgelt ilmneb passiivsus ja kollektiivsus:

Myös pitäjän mahtavimpia isäntiä liikehti vieras-joukossa. (SPA 84) - Ka kihelkonna vägevamaid pe-

---

[91] Vt. ELP I, lk. 64; O. I k o l a, Lauseopin kysymyksiä, lk. 29-32; A. H a k a n e n, Normaalilause ja eksistentiaalilause, lk. 51-52.

[92] A. H a k a n e n, op. cit., lk.52. Vrd. K. W i i k, Suomen eksistentiaalilauseet, lk.12.

[93] O. I k o l a, op. cit., lk. 30.

remehi liikus külaliste seas ringi (SPA 72).

Kollektiivsena on tegevus tõlgendatav ka lauses

vps tugeda uks eka lapsīt tuлobad 'Sulje ovi taikka lapsia tulee' (VMLT 254);

distributiivsena aga

krj miuлa lietäh лapšet 'Mul tulevad lapsed' (KVM 80).

Autori kasutada olnud materjali hulgast räägib selle vastu vaid üks lause:

lv sāl all kazābod morad 'Seal all kasvavad marjad' (LGS 303).

See lause võib siiski olla ka mitte-eksistentsiaalne.

P.Siro on arvanud, et verbi distributiivsusest on osaalus sõltuv ka lauseis nagu Amerikkalaisia lentäjiä on saanut surmansa Alpeilla.[94] Nagu mõned teised uurijad on märkinud, on sääraseis lauseis peamine see asjaolu, et sõnaühend saada surmansa on samatähenduslik verbiga kuolla.[95] Seega on tegemist samasuguse nähtusega nagu eesti keeles väljendverbide puhul - süntaktiliselt relevantne on ühendi aktuaalne tähendus.[96] Niisuguste lausete puhul ei tekiks üldse mingit probleemi, kui saada surmansa analüüsitaks kokku öeldiseks , nagu seda eeldab väljendverbi aktuaalne tähendus. Praegu aga, kus see sõnaühend analüüsitakse öeldiseks ja sihitiseks,

---

[94] Vt. P. S i r o, Suomen kielen lauseoppi, lk.77.

[95] Vt. A. H a k a n e n, Eksistentiaalilauseet, lk. 52 ja T. I t k o n e n, Yksipersoonaisten ilmausten pulmia, lk.300.

[96] Vt. H. R ä t s e p, Eesti keele väljendverbide olemusest. KK 1973, nr.1, lk. 24-30, eriti lk. 27.

on P.Siro esitatud lause sellisel kujul vastuolus normiga.[97]

On osutatud, et eksistentsiaallauses ei saa olla objekti ega predikatiivi [98], v.a. lauseis nagu

e Autosid on punaseid ja kollaseid.

sm Herrojakin on monenlaisia.

is hö·velimmi on / kai··Ge lā·jaǯia 'Höövleid on igasuguseid' (IM 20).

Viimaste puhul aga ei tarvitse tegemist olla päris predikatiiviga, vaid eksistentsiaallause subjektina funktsioneeriva nominaalfraasi hajumisega.[99] Ometi ka totaalsubjekt:

vps ižandad oma śäkijad 'Peremehed on igasugused' (OVR 52).

Kuid see võib kergesti vene mõju olla, vrd. Хозяева бывают всякие.

Samuti on öeldud määruste kohta, et need avardavad öeldise semantilist sisu: "Juhul, kui tegevuse laad on täpsemalt määratletud määrustega, võib verbi semantiline sisu muutuda suuremaks, kui see on eksistentsiaallause öeldisel. Selle tagajärjel pole siis enam tegemist eksistentsiaallausega, ei kasutata enam osaalust, vaid esineb täisalus."[100] Sellisel kujul antud

---

[97] Vt. A. H a k a n e n, Eksistentiaalilauseet, lk. 52 ja O. I k o l a, Partitiivi subjektin, objektin ja predikatiivin sijana, lk. 6.

[98] Vt. O. I k o l a, op. cit., lk. 5-6; Suomen kielen käsikirja. Helsinki, 1968, lk. 264; J. A a v i k, Eesti õigekeelsuse õpik ja grammatika, lk. 141; ELP I, lk. 65; ka T. S i l l a t, Lause pealiikmed karjala kaliinini murdes, lk. 33.

[99] Vt. Suomen kielen käsikirja, lk. 265 ja A. H a k a n e n, Eksistentiaalilauseet, lk. 53. Sisuliselt samuti on interpreteerinud lausungitüübi Lapsia on viisiteket A. O j a j ä r v i, SMIM, lk. 45.

[100] ELP I, lk. 64.

selgitus jääb üsna ebamääraseks. Konkretiseerimiseks oleks vaja seda küsimust eraldi käsitleda: missugused määrused ja millistel tingimustel põhjustavad eksistentsiaalsuse kadumist. Praegu on teada vaid nii palju, et enamasti on viisimäärused need, mis ei saa esineda osaalusega lauseis.[101] Aga nagu juba eespool toodud paarist näitelausest (vt. lk. 34) selgub, ei ole mitte kõik modaaladverbiaalid sellise toimega: missugused just on - see vajaks jällegi lähemat vaatlust.

L.Kettunen on märkinud, et vepsa keeles kasutatakse ka lib 'jätkub, piisab' verbi kõrval osaalust, soome keeles on samades lausetes aga täisalus[102]:

vps rubľad lip paikas 'Rupla riittää huivista' (VMLT 49); kahted butiľkad lib vā ī line? 'Kaksi pulloa ("kahta pulloa") riittääkö vai ei?' (ibid.); ka śeda trupkad rištaks lib 'Tämä piippu kestää kauan' (VMLT 255).

Aga teisal on Kettuselgi tõlgitud soome keelde osaalusega:

silēž goľu kirjutamišt fatib 'Sinulle aina kirjoittamista riittää' (VMLT 47); ne tsida rudad meiľ homentshessā täudū 'Tätä honkaa meillä aamuun saakka riitti (palaa)' (ibid.).

Viimaseis näiteis on küll näiliselt teine verb, sisuliselt on ta siiski sama. Mingit eriarengut siin ei ole, veidi selgemalt on vaid säilinud partitiivi algne ablatiivne (~separatiivne) funktsioon. Vrd.

e Rublast jätkub (~aitab) küll räti eest. Kas kahest pudelist aitab või ei? Võist jätkub homseni küll ~ Võid jätkub homseni küll.

Vrd. ka

krj kirjuttima, kèdä meidä on elošša 'Kirjutasime, kes meist on elus' (KVM 214).

---

[101] Vt. K. W i i k, Suomen eksistentiaalilauseet, lk. 12.

[102] Vt. L. K e t t u n e n, VMLT, lk. 49.

Ablatiivset funktsiooni on partitiivil säilinud siin ja seal läänemeresoome keeltes. Näiteks toob H. Neetar esile partitiivi ühe säärase kasutuse valdaikarjalas.[103]

Eesti keele puhul on millegipärast peetud erandiks osaalust seoses öeldiseks olevate sõnaühenditega vaja olema, vaja minema, tarvis olema, tarvis minema. Tegelikult on need täiesti normaalsed eksistentsiaallause öeldised. M. Hint on muide näidanud, et on vaja jts. konstruktsiooniga laused on oma struktuursete seoste tüübi poolest lähemal umbisikulistele lausetele kui konstruktsioonidele ühepöördeliste verbidega ja et seetõttu ei ole võimatu on vaja-öeldise kõrval olevat partitiivset sõna ka sihitiseks analüüsida.[104] See arusaam langeb hästi ühte käesolevas töös aktsepteeritava seisukohaga, et eksistentsiaallause subjekt on süvastruktuuris tegelikult objekt (vt. lk. 14). Vrd. lauseid:

Mul on vaja raamatut.

Mulle soovitatakse raamatut.

Ma vajan raamatut.

Seda, et niisugustes lausetes saab olla ka totaalsubjekt, on märganud juba L.Kettunen: "Subjekt on alati partsiaalne ka ei ole (ei lähe) tarvis, ei ole vaja, ei kulu ära jts. ütlustega, näit. Seda raamatut ei ole mul vaja, Ei ole kaht hobust tarvis, Kõike ei lähegi vaja. Ka jaatavas lauses v õ i b osasubjekt esineda ja esineb alati kui mõte seda nõuab. Näit. /---/ Kaht inimest oleks tarvis ja Kaks inimest on veel tarvis, muidu ei

---

[103] Vt. H. N e e t a r, Ühest partitiivi funktsioonist karjala valdai murdes. ESA V. Tallinn, 1959, lk. 251.

[104] Vt. M. H i n t, Eesti grammatikakirjanduse põhimõttelised ja konkreetsed probleemid, lk. 401.

saa." [105]

Nagu näha võib arvsõnalise aluse puhul olla on vaja-öeldise kõrval ka täisalus. Vrd. veel:

Seitset paari läheb vaja. ~ Seitse paari on tarvis.

On vaja kolme plaati. ~ Neli vihikut oleks tarvis.

Niisiis ei ole põhjust kirjeldatud lauseid erandiks pidada.

Eelnenud käsitlusest peaks olema selgunud, et on üpris raske kindlaks teha, millised verbid just sobivad osaalusega lause (eksistentsiaallause) öeldiseks. Kindel on aga, et enamkasutatavad verbid läänemeresoome eksistentsiaallauses on olema ja tulema. Selle põhjuseks on K. Wiiki poolt näidatud seik, et eksistentsiaallause süvastruktuuris on abstraktne verb SISÄLTÄ; lause pindstruktuuri representeerides kasutatakse leksikonireegleid, mille puhul tulebki lisada verbid olema või tulema. [106]

Siiski ei tohiks kahe silma vahele jätta ka A.Penttilä tähelepanekut verbi olema seesuguse esinemuse kohta, mil tema peamiseks ülesandeks ei ole mitte olemasolu väljendamine, nagu lauseis Metsä on valtion (vrd. e Mets on riigi oma) ja mõnel muul juhul. [107]

---

[105] L. K e t t u n e n, Lauseliikmed eesti keeles, lk. 116.

[106] Vt. K. W i i k, Suomen eksistentiaalilauseet, lk. 4-6 ja 12.

[107] Vt. A. P e n t t i l ä, Suomen kielioppi, lk. 627.

III. OSAALUSE ESINEMUS SÕLTUVALT ALUSENA FUNKTSIONEERIVAST NOOMENIST

1. Osaalus sôltuvalt subjektieseme jaotatavusest

Jaotamatus-jaotatavus on selgepiirilisemaid kriteeriume, millest sôltub aluse nominatiivne vôi partitiivne esinemine läänemeresoome keeltes. Seetôttu on loomulik, et eeskätt sellelt aluselt lähtudes on varasemates grammatikates iseloomustatud subjekti totaalpartsiaalset iseloomu.[108] Jaotatavate sônade liigid - abstraktsôna, rühmasôna (collectivum), ainesôna (subst. materiae) ja mitmuslik - on esimesena loetlenud E.N.Setälä oma lauseôpetuse kolmandas trükis (1891.a.).[109]

Eesti keele süntaksis defineeritakse jaotatavust järgmiselt: "Aluse jaotatavuse all môistetakse alusega tähistatud eseme(te), nähtus(t)e vôi olendi(te) omadust olla tervikuna ühesugusest materjalist ja mitte jaguneda üksteisest erinevateks osadeks."[110] (Ei ole täpne rääkida a l u s e jaotatavusest (~ jaotamatusest). Alust kui süntaktilise pindstruktuuri kategooriat (vôi vahekorda) pole vôimalik jaotada. Palju parem ei ole ka (alus)sôna jaotatavus. Kas ei vôiks siis aluse asemel kasutada s u b j e k t i e s e t , mida viidatud

---

[108] Vt. E. A h r e n s, Grammatik der ehstnischen Sprache Revalschen Dialektes, lk.2-6; F. J. W i e d e m a n n, LGS, lk. 234.

[109] M. S a d e n i e m i, Kappale lauseopin historiaa, lk. 358.

[110] ELP I, lk. 66.

teoses kohati niikuinii tarvitatakse. A l u s e g a ei saa ka t ä h i s t a d a esemeid, nähtusi jne. - seda saab teha vaid sônadega.)

P.Siro kasutab jaotatavuse selgitamiseks hoopis teist teed. Ta vôtab kasutusele kategooriad s i n g u l a a r n e a i n s u s (siia kuuluvad propriumid, näit. Helsingi, Jaan, Vanemuine; samuti ühtainust eset (~indiviidi) tähistavad üldnimed ja plurale tantumid, näit. raamat, koer, tänav, käärid, püksid), k o l l e k t i i v n e m i t m u s (hôlmab mitmuslikke üldnimesid ja plurale tantumeid, näit. raamatuid, tänavaid, (mitut sorti) kääre) ja k o l l e k t i i v n e a i n s u s (ainesônad, näit. vesi, raha, liiv; kogumôistet märkivad sônad, näit., rahvas, laevastik, lepik; abstraktsônad, näit. kurjus, rôôm, vabadus). Kôik kollektiivsed vormid on jaotatavad, singulaarsed jaotamatud. Süntaktiliselt ei ole märkimisväärset erinevust kollektiivse ainsuse ja mitmuse vahel - vôrreldagu sônu inimesed ja rahvas vôi sm hiukset ja tukka jts.[111]

Jaotatavust vôib määratleda mitmel teel, kuid kindel on see, et osaalus vôib jaatavas lauses esineda ainult siis, kui subjektiese on jaotatav. Ülekantud tähenduses kasutatuna vôivad ka tavaliselt jaotamatuid môisteid (~esemeid) märkivad sônad esineda osaalusena: Temas on meest. Sul on silma. jts.[112]

Jaotatavaid môisteid tähistavad sônarühmad, mis Setälä tôi esile soome keeles, kehtivad ka teiste läänemeresoome keelte kohta.

A. Abstraktsed substantiivid:

sm Siinä oli aivan kuin jotakin inhimmillistä. (SPA 16); Siihen tuli vastaukseksi äreätä mutinaa... (SPA 45); Oli syytä iloonkin. (SPA 58).

---

[111] Vt. P. S i r o, Suomen kielen lauseoppi, lk. 72-73.

[112] Vt. ELP I, lk. 68.

e Temas oli päriselt nagu midagi inimlikku. (SPA 12); Oli põhjust ka rõõmustamiseks. (SPA 49); Koera pärast tuli ütlemist.

vdj i tšenessä tuli appia 'Ja sellest tuli abi' (P.N. 1971).

is ke·l mi·Dä tō··Dä oli 'Kellel mida tööd oli' (IM 109).

vps oi, gorad oli 'Oi, muret oli' (OVR 65); räked om meide külbetiš, voib vasteidaste 'Kuumuutta on meidän saunassa, voi kylpeä' (VMLT 48); gotkad gotkat ombōmišt vō om 'Odottakaa, odottakaa, ompelemista vielä on' (VMLT 41); hänel om rahot päs 'Hänellä on älyä päässä' (VMLT 47 ; vrd. e Tal on aru (totaalsubjekt) peas.).

krj šiula eländõä ńelläkümmendä päivõä i šie kuolet 'Sul on elu nelikümmend päeva ja sa sured' (KVM 181); rõadajalla i pühämpõänä on rõaduo mi hoš ' Töötegijal on ka pühapäeval tööd palju tahes' (KVM 133).

Eesti keeles on siiski rühm abstraktseid mõisteid tähistavaid sõnu, mis ei saa kunagi esineda osaalusena. Need on nn. parameetersõnad, nagu tuju, meel, meelelaad, meeleolu, kuju jt.[113] Üksnes sõna iseloom saab kasutada partsiaalsubjektina, kuid sel juhul on tegemist ülekantud tähendusega: lause Antsul on iseloomu tähendab sedasama mis Antsul on tugev iseloom. Teiste

---

[113] Vt. H. Õ i m, Isiku mõistega seotud sõnarühmade semantiline struktuur eesti keeles. Keele modelleerimise probleeme 4. TRÜ Toimetised. Vihik 278, Tartu, 1971, lk. 153jj.

parameetersônade puhul pole niisugunegi ümberütlemine vôimalik. Saab öelda küll

Antsul oli lõbus tuju.
Antsul oli sünge meeleolu.
Antsul on tugev iseloom.
Antsul oli kade meel.

aga mitte

+Antsul oli lôbusat tuju.

+Antsul oli sünget meeleolu.

+Antsul on tugevat iseloomu. (NB!)

+Antsul oli kadedat meelt.

Kuigi need sônad tähistavad jaotatavaid môisteid, ei saa nad esineda osaalusena, sest neid ei kasutata keeles kunagi väitvalt.[114] Teisiti öeldes: need sônad on alati notiivselt (ja ka kvantitatiivselt) definiitsed.

Sisuliselt sedasama nähtust on E.Ahrens põhjendanud nii: "Eben so betrachtet der Ehste seinen Besitz (sei er innerlich oder äusserlich) als ein Ganzes, B e s t i m m t e s , weil er selbst weiss, was er hat; auch der Besitz eines Andern ist ihm bestimmt weil der Andere weiss, was er hat. Z.B. mul on hea m e e l, paha m e e l, hale m e e l oder h a l e , h i r m , u n i , n ä l g, ô i g u s , m u r e."[115]

B. Kogumôistet märkivad sônad:

sm Siellä kasvoi petäjämetsää. Hänen katseensa kiintyi ensiksi etumaiseen ahkioon, jossa varsinkin peräosassa oli kuormaa (TT 196). Kuin jättiläisen parransänki työntyi maasta ranteenvahvuisten kuusten tiheitä kannokkoja (TT 157).

---

[114] Vt. H. Õ i m, op. cit., lk. 166.

[115] E. A h r e n s, Grammatik der ehstnischen Sprache Revalschen Dialektes, lk. 5.

e Rahvast oli igast külast. Tuli madalat lehtmetsa.

vps rahvast keradase 'Ihmisiä kerääntyy' (VMLT 37); hīmokundad om äi 'Sukulaisia on paljon' (VMLT 40); narodad mest kümne 'Rahvast (on) inimest kümme' (OVR 54).

Võrreldagu eespool toodud soomekeelsete lausete eestikeelseid variante:

Tema pilk peatus kõigepealt eespoolsel kelgul, kus iseäranis tagaosas oli koorem . (TT 142)

Nagu hiiglase habemetüügas tõusis maast randmejämeduste kuuskede tihe kännustik. (TT 114)

Paistab, et eesti keele kõneleja ei tunneta mitte kõiki kogumõisteid märkivaid sõnu sel määral jaotatavaina, et neid osaalusena kasutada. Vrd.:

+Maast tõusis kännustikku.

+Autol oli koormat (peal).

Vajaks lähemat uurimist, milliseid kogumõisteid ei saa sel viisil jaotada.

Jaotatavus näib määravat aluse vormi ka juhul, kui aluseks on a i n s u s l i k põhiarv. Soome keeles saab kasutada osaalust, eesti keeles mitte:

Tuskin kymmentä minuuttia on kulunut heidän sisälle tulostaan (TT 77). - Nende saabumisest on möödunud vaevalt kümme minutit (TT 58).

Vrd. On möödunud kümneid minuteid.

C. Ainet märkivad sõnad:

sm Veressä on myös rautaa. Pöydällä on puuroa. Ilmassa liehuu kaasua.

e Balloonis on veel õhku. Lagendikult tõuseb suitsu. Kirikus oli igal pool kulda.

lv sis min rõ'dõ līB 'Siis mul raha on' (LL 235).

vdj li·hā ę··li 'Liha oli' (LL 178).

is mei·le mā·Da / tu·li vä··hā 'Meile maad jäi väheks' (IM 54).

vps kuzęn aʌʌ katľäiń̆e, katľäižęs kuudad 'Kuuse all katel, katlas kulda' (OVR 94); jorota ľüpsťä, maidošť ľiń̆ńeb 'Tuleb lüpsta, piima tuleb (saab)' (OVR 89); razvad oľi vaksan 'Rasva oli vaksapaksuselt' (OVR 64).

krj ńī·ŋ kun oli / ka·ššetta / hu·omenekšilla 'Siis kui oli kastet hommikuti' (LL 18); a vakkah oʌdih pūttunuot śeŕebróa 'Aga vaka külge oli kinni hakanud hôbedat' (KVM 145).

Tuleb märkida, et soome keeles on vôimalik ka ainesônade puhul kasutada mitmust, näit.

Lumia jymähteli katoilta maahan. Kallionlouhijan työlaatikossa on dynämiittejä. ...missä sulla niitä jauhon pölyjä. Huone oli täynnä lasten rojuja.[116]

D. Sônad mitmuses:

sm Pihalla leikki lapsia. Laivassa on jo matkustajia. Riihissä on kummituksia, kun niihin pannaan kuolleita (SPA 76). Hevoskaupan yhteydessä syntyisi mukavia puheita... (SPA 46).

e Seoses hobusekauplemisega sünnib muhedaid jutuajamisi... (SPA 39). Igal pool lebab värvilisi paberitükke. Metsas on igasuguseid linde.

lv si·'nnə̂n um sū·ŕ mǭ·i ̯pàikka/ ī·rdapp̆ūďī 'Sinul on suur talu(maa), mesipuid' (LT 13); ni ne mūš kilìš ka um vęnD selliži / kìs at vędlə̂nd nǭ'və̂ 'Nii neis teistes külades ka on olnud selliseid, kes on oodanud surma' (LL234).

---

[116] Vt. G. Karlsson, Numerustutkielmia. Tietolipas 19. Helsinki, 1960, lk. 31 jj.

vdj vėeraiš tšüliš tuli vėeraizi... 'Vôôrastest küladest tuli külalisi' (VR 13).

is mei·Dä oli ka·kskümenD vī·z ta·lloi 'Meid oli kakskümmend viis talu' (IM 54); mei·l / ma··Doloi nü·t / ta·rkkahuD / ti··hti 'Meil madusid nüüd juhtub ette tihti' (IM 51); a o·li moGombia sto piru kä·i ki·usāmaz 'Aga oli sellist, et kurat käis kiusamas' (LL 146).

vps om kukertūd' 'On kaadettuja' (VMLT 515); ...jättas veräjän, kuna jäb kahten kesken mecńikoid' '...jäetakse vârav, kuhu jääb kahekesi jahimehi' (OVR 9; vrd. vn где остаются двое охотников).

krj oli tu·kkija šū·rija šilloiη Ka·rjalašša 'Oli palke suuri siis Karjalas' (LL 14); o·l'i mu:id razvuoid me·il 'Oli muid rasvu (määrdeid) meil' (LL 91); òl'i heidä kūven i meidä kūven 'Neid oli kuus ja meid oli kuus' (KVM 85).

Eriti karjala keeles (aga ka teistes läänemeresoome keeltes)vôib kohata nähtust, et osaalus on ainsuses, kuigi peetakse silmas mitut eset. Lôunakarjala murdeis kasutatakse partitiivi niiöelda kollektiivselt ainsuslikuna (kollektiiviyksiköllinen käyttö) laialdaselt ka teistes lausepositsioonides peale subjekti. See on andnud A.Ojajärvile aluse väita, et kollektiivse ainsuse kasutamine on läänemeresoome keeltes üldiselt algupärane ja just lôunakarjala murdeis tänapäevani laialdaselt säilinud.[117] Ka A.Genetzil on olnud analoogilised tähe-

---

[117] Vt. A. O j a j ä r v i, Partitiivista ja sen käyttöalan laajentumisesta; Vir. 1950, nr.3, lk. 236 - 239; vt. ka SMIM, lk. 168-170.

lepanekud: "Kokonaisuutta ilmoitetaan yleisesti yksikön partitiivilla, vaikka odottaisi monikkoa; /---/ oli šalluz linduu 'Oli laukussa lintuja', mužikkoa tulov 'Miehiä tulee'."[118]

Vrd.:

krj humalamiestä tulou 'Humalaista tulee' (SMIM 131); on Dumalalla päiveä 'On Jumalalla päivää' (ibid.); ši·elä oli / še·äštä / po·armoa / kä·rpäistä... 'Seal oli sääske, parmu, kärbest...' (LL 20); a vuotta miuʌa on šeiččemenkümmendä 'Aga aastaid /aastat/ on mul seitsekümmend' (KVM 195); moista naista on mi hoš i töälä 'Niisuguseid naisi /niisugust naist / on ka siin palju tahes' (KVM 171).

vps oli hänou sorüunas hernght 'Oli tal sooserval hernest' (OVR 18).

sm Uutta peltoa syntyi myös (SPA 44).

e Ka uut põldu tekkis juurde (SPA 37).

Nii eesti kui soome murdeis kohtab sellist kasutamisviisi kindlasti rohkem kui kirjakeeles. Soome murdeist annab A.Ojajärvi näited

> Nii tulloo vastaa naista ja tyttöö. Sitt oli keropäätä poikaa tiä vallan täynnä.[119]

Enamasti kasutatakse läänemeresoome keeltes kollektiivainsuslikku partitiivi siis, kui vastav sõna tähistab kõrstaimi ja viljateri või seemneid.[120]

---

[118] A. G e n e t z, Tutkimus Aunuksen kielestä."Suomi".Toinen Jakso. 17 Osa. Helsingissä, 1885, lk. 192.

[119] Vt. A. O j a j ä r v i, Partitiivista ja sen käyttöalan laajentumisesta, lk.236.

[120] Sealsamas, lk. 237.

P.Siro võtab partsiaalsubjekti laadi, täpsemalt subjektieseme jaotatavuse aluseks eksistentsiaallausete rühmitamisel kolmeks tüübiks. Tüüpi A kuuluvad selle jaotuse järgi laused, milles alussõnaga tähistatu on alati jaotatav. Predikaat võib olla jaatav või eitav. Näit. Tehtaan piipusta kohoaa savua. Kattilassa ei ole vettä. See on kõige üldisem tüüp. B-rühma kuuluvad laused, mille subjektiese on jaotamatu ja predikaat on eitav, näit. Meillä ei ole kellaria. Neis lauseis võib esineda ainult väga piiratud hulk verbe; need verbid kuuluvad ühtlasi ka eelmisse tüüpi. Soome keelest loetleb P.Siro verbid hellitä, ilmaantua, ilmestyä, kuolla, kuulua, liietä, löytyä, näkyä, olla ja tulla. C-rühmas on samuti subjektiese jaotamatu, kuid siia rühma kuulub vaid üks verb - näkyä, mis ühtlasi võib ka mõlemas eelmises tüübis esineda. Näit. Kirkkoa näkyy puiden oksien lävitse.[121]

Sellest nähtub, k u i tihedalt on omavahel seotud partsiaalsubjekt ja eksistentsiaallause. Lähtudes alusena funktsioneeriva noomeni laadist saab kujundada sellise verbide eksistentsiaalsuse "gradatsiooni" : B-rühma verbid on eksistentsiaalsemad kui A omad, kõige eksistentsiaalsemaks verbiks osutub aga näkyä.

2. Osaalus sõltuvalt subjektieseme indefiniitsusest

Definiitsus-indefiniitsus on väga tihedalt seotud jaotatavuse-jaotamatuse mõistega. E.Ahrens on sõnastanud aluse põhireegli nii:"Das Subject ist b e s t i m m t, wenn es d a s G a n z e ausdrückt, u n b e s t i m m t, wenn es nur e i n e n T h e i l bezeichnet."[122]

---

[121] Vt. P. S i r o, Suomen kielen lauseoppi, lk. 78.

[122] E. A h r e n s, Grammatik der ehstnischen Sprache Revalschen Dialektes, lk. 2.

Samuti räägib F.J.Wiedemann eesti keele aluse kahest vormist - määratust ja määramatust, kusjuures alus saab olla partitiivis, kui on tegemist ebamäärase osaga, mingi ebamäärase vôi juhusliku indiviidiga .[123] Sellesama indefiniitsuse toob Wiedemann osaaluse esinemistingimusena esile liivi keeles ja L.Kettunen vepsa keeles.[124] Ka muudes läänemeresoome keeltes ei ole asi teisiti.

Tänapäeval selgitatakse definiitsust-indefiniitsust ja selle môju partsiaalsubjekti kasutamisele eesti keeles järgmiselt: "Kui jutt on tervikust vôi selle määratud osast, siis on alus määratud. /---/ Kui alus märgib terviku ebamäärast osa, siis on ta määramata. /---/ Sisult jaatavate eksistentsiaallausete jaotatav alus on osastavas, kui ta on määramata."[125] See määratlus jääb siiski ühekülgseks, sest silmas on peetud üksnes kvantitatiivset speetsiest. Sugugi mitte vähem oluline ei ole notiivne speetsies, s.t. kas alussôna môiste on (konteksti põhjal) tuntud vôi tundmatu. (Vahemärkusena olgu öeldud, et definiitsus-indefiniitsus ei ole subjektieseme enda omadus. Hoopis rohkem kui jaotatavuse-jaotamatuse puhul on siin kaasa rääkida kontekstil, eriti notiivse speetsiese juures.)

Kvantitatiivse speetsiese indefiniitsust on väga ilmekalt iseloomustanud J.Aavik: "Tähendatagu, et eesti keeles osasubjekt on omandanud seesuguse tähenduse, nagu oleks selle ees sôna "môningaid": ‚maja ees kasvas kaski' , s.o. môningaid kaski."[126] Tôepoolest, vaadelda-

---

[123]Vt. F. J. W i e d e m a n n, Grammatik der ehstnischen Sprache, lk. 591; vrd. L.Kettunen, Lauseliikmed eesti keeles, lk. 12.

[124]Vt. F. J. W i e d e m a n n, LGS, lk. 234; L. K e t t u n e n, VMLT, lk. 45.

[125]ELP I, lk. 69.

[126]J. A a v i k, Eesti ôigekeelsuse ôpik ja grammatika, lk. 140.

gu lauseid

sm Mäellä oli muutamia suuria siirtolohkareita (TT 197).
Seurasi muutamia uhkaavia vuorosanoja (SPA 38).

e Künkal oli mõningaid suuri rändrahne (TT 143).

lv mūdi mē'di lekš rañdə̂ 'Mõningaid mehi läks randa' (LW 237).

Neis lauseis võib niisama edukalt kasutada täisalust, ilma et aluse kvantitatiivne speetsies muutuks. Nii ongi tehtud eestinduses:

Järgnesid mõned ähvardavad sõnad (SPA 31).

Sääraseis lauseis jätab täiendi positsioonis olev umbmäärane pronoomen mõni(ngad) ka täisalusele indefiniitsuse pitseri. Sama on täheldanud ka M.Sadeniemi: "Indefiniittinen spesies osoitetaan partitiivilla tai p r o n o m i n i l l a (minu sõrendus - P.N.): (Muutamia) mitaleja on pöydällä; Muutamat mitalit ovat pöydällä."[127]

Kvantitatiivse speetsiese indefiniitsuse tõttu on osaalus ka lauseis

vps pä,tšis miʌāń särehaugōd' om 'Uunissa minulla pärehalkoja on' (VMLT 46).

krj meidä oli äijä rahvašta ahoʌʌa 'Meid oli väljal palju rahvast' (KVM 92).

Siiski kasutatakse läänemeresoome keeltes totaalsubjekti ka siis, kui on tegemist jaotatava mõistega ja väljendatakse ebamäärast hulka või osa. Eriti võib seesugust tarvitust kohata lõunakarjala murdes ja vepsa keeles, aga ka eesti keeles. Näit.:

krj ruga on kūžessa a männüss on terva 'Ruka on kuusessa, mutta männyssä on terva' (SMIM 22); pienessä d'ovessa on soaravat 'Pienessä joessa on saukko-

---

[127] M. S a d e n i e m i, Subjektin totaalisuudesta ja partiaalisuudesta. Vir. 1955, lk. 12.

ja /saukot/ (ibid.); sau on külüssä, ei soa männä vie külüh 'Savua /savu/ on saunassa, ei saa mennä vielä saunaan' (ibid.); liga on dorogalla 'Rapa on tiellä' (SMIM 23); nurmella on ruožme 'Nurmella on ruoste' (ibid.);

vps pudr ol' mejl ühtõ päivä 'Puuroa /puuro/ oli meillä (ruokana) eräänä päivänä' (VMLT 46); mejä kotä oma soñzrid 'Meillä kollikissalla on kirppuja ("ovat kirput")' (ibid.); täga korttad mäthad 'Täällä (on) korkeita mäkiä /korkeat mäet/ ' (ibid.); nitus oma kukhad 'Niityllä on kumpareita, mättäitä /ovat kumpareet/' (ibid.); ende olthe kuhmud 'Ennen oli pohattoja /olivat pohattat/ ' (ibid.);

e Selles metsas on hundid. Suits on saunas. Meie koeral on kirbud. Eile oli meil hernesupp.

Niisuguses tarvituses on nähtud võimalikku vene keele mõju.[128] P. Ravila aga juhtis A.Ojajärvi tööd arvustades tähelepanu seigale, et vähemalt osa neist lõunakarjala näitelauseist on tõlgendatud valesti: nimelt selliseis lauseis nagu ruga on kūžessa... on tegemist nn. anakoluutse nominatiiviga.[129] Teisal kahtleb A.Ojajärvi ise sellise totaalsuse võõrapärasuses.[130] Ka I.Vahros peab võimalikuks vene mõju avaldumist säärastes to-

---

[128] Vt. A. O j a j ä r v i, SMIM, lk. 23; L. K e t t u n e n, VMLT, lk. 46; Lauseliikmed eesti keeles, lk. 13.

[129] Vt. P. R a v i l a, Vir. 1950, nr.4, lk. 459.

[130] Vt. A. O j a j ä r v i, Partitiivista ja sen käyttöalan laajentumisesta, lk. 240.

taalsubjektilistes lausetes, kuid samas on üsna veendunud selles, et vene keele laused nagu Есть у нас рек on tekkinud läänemeresoome eksistentsiaallausete mõjul.[131]

Nähtavasti on tõde kuskil vahepeal. Ei tohi unustada, et partitiiv on subjekti käändeks arenenud ikkagi suhteliselt hilja; teisalt aga pole ka vene mõju - eriti lõunakarjala ja vepsa keele puhul - täiesti välistatav.

Liivi keelest on hea näide kvantitatiivse speetsiese mõjust osa- ja täisaluse kasutamisele Wiedemanni-Sjögreni grammatikas: "Zu bessere Verdeutlichung des Unterschiedes zwischen dem... Infinitiv und dem Nominativ vergleiche man noch volgende Gegensätze..., wie lum, kis tamp sadīs, pīlob tšupīn, um tara sonist (sanis der Schnee, welcher heute fiel, steht in Haufen, ist so hoch wie der Zaun), aber tara sonist (sanis) um lūnda (es liegt Schnee so hoch wie der Zaun)."[132]

Järgmine näide seostub aga juba notiivse speetsiesega: " sin lapson um smukkidi mang aždi (dein Kind hat hübsche Spielsachen) und sin lapson um juvād, višīd ambod (dein Kind hat gute, starke Zähne), da die Zähne bei dem Kinde etwas Selbstverständliches, Bestimmtes sind, das Spielzeug aber nicht..."[133]

Eesti keele puhul ei ole notiivsele speetsiesele üldse tähelepanu pööratud, kuigi eesti keeles on see olulisem kriteerium kui soome keeles. Võrreldagu lauseid

sm (1) Autoja ilmestyy suoran päähän (TT 104).
(2) Tulee samanlaisia uudistuksia kun se laidunjuttukin (SPA 70).
(3) Kivivuoressa oli aina ollut pieniä pruuneja hevosia, niin kuin hiiriä (SPA 46).

---

[131] Vt. I. V a h r o s, Venäjän genetiivi ja suomen partitiivi eritoten objektin ja subjektin kaasuksina. Verba docent. SUST 263. Helsinki, 1959, lk. 283.

[132] F. J. W i e d e m a n n, LGS, lk. 235.

[133] Sealsamas.

e (1) Sirgel ilmuvad nähtavale autod (TT 77).
(2) Tulevad samasugused uuendused kui see karjamaalugu (SPA 59).
(3) Kivimäel olid alati olnud väikesed kôrvid hobused nagu hiired (SPA 39).

Kui vôtta lauseid (1) kontekstivabadena, oleks täiesti môeldav kasutada ka eesti keeles osaalust. Ent konteksti jälgides selgub, et toodud lauses môeldakse teatud kindlaid, varem kône all olnud autosid.Seega on subjektieseme notiivne speetsies definiitne. Alussônaga tähistatut käsitatakse eesti keeles mingil kombel tuntuna ka lauseis (2) ja(3), samuti järgnevates ühepealiikmelistes lausetes:

Poliiseja. Kaksi miestä. (TT 17) - Politseinikud. Kaks meest. (TT 14).
Kuka siellä. Talonväkeä. (TT 85) - Kes seal on? Majarahvas. (TT 63).

Niisugused ühepealiikmelised laused on omased just kônekeelele. Nende kasutamise kasvutendentsi on märgatud ka soome nüüdiskirjanduses.[134]

Notiivse speetsiese kohta olgu veel märgitud, et alati ei saa panna vôrdusmärki tuntu ja ennemainitu ning tundmatu ja selle vahele, millest antud kontekstis enne pole juttu olnud: "Se, mikä on tunnettua, on kyllä useimmiten myös ennen mainittua, mutta ei kuitenkaan aina (Aurinko paistaa). /---/ Ratkaisevaa on, että tiedetään, mistä auringosta... on kysymys."[135]

Notiivse speetsiese indefiniitsus on tôenäoliselt olnud üheks teguriks ka nn. rahvapärase kaksikalusega lausetüübi kujunemisel: Mallet-Antsu läksid marjule. Seesugust osaaluse esinemust peetakse tänapäeva eesti

---

[134]Vt. S. A a l t o, Huomioita nykyromaanien ja -novellien vaillinaisista lauseista. Vir. 1971 , nr.3, lk. 336-340.

[135]O. I k o l a, Lauseopin kysymyksiä, lk. 14.

keeles erandlikuks.[136] Usna tavaline on niisugune konstruktsioon aga muinasjutustiilis. Käesoleva töö autori arvates ongi kõne all olev lausetüüp tekkinud sääraste lausete eeskujul, nagu Elasid kord eite-taati , kus eite-taati on kindlasti notiivselt indefiniitne, tähendades 'mingi (tundmatu) eit ja taat'. Mis puutub asjaolusse, et neis lauseis on predikaat mitmuslik, siis see on nähtavasti lihtsalt muutumatuna säilinud lauseist Elasid kord eit ja taat. Põhimõtteliselt ei ole aga võimatu öelda ka Elas kord eite-taati.

Aluse partsiaalset või totaalset vormi tingib niisiis kaks speetsiest, kaks tegurit, mida tuleb jälgida kompleksselt.[137] Ülevaatlikkuse mõttes antagu nende kategooriate omavahelised suhted tabelina, kus märk + tähistab definiitsust ja märk - indefiniitsust:

	Kvantitatiivne speetsies	Notiivne speetsies
Totaalne subjekt	+	+
	+	-
Partsiaalne subjekt	-	-
	-	+

Kuid subjekti totaalsust-partsiaalsust tingivate mõjurite seesugune interpreteerimine teeb kogu reeglistiku väga keerukaks. Igatahes tavalise keelekasutaja seisukohalt ei ole sel mingit praktilist väärtust. Kogu keerulisus on tingitud sellest, et speetsiest tahetakse mää-

---

[136] Vt. ELP I, lk. 72. Ka L. K e t t u n e n, Lauseliikmed eesti keeles, lk. 16.

[137] Vt. O. I k o l a, Lauseopin kysymyksiä, lk. 14-15; P. S i r o, Suomen kielen subjektista kielen rakenteen osana. Vir. 1957, lk. 189 ja Suomen yksinäislauseen perustavia ongelmia. Sananjalka 2, lk. 47 jj.

ratleda kui midagi subjektiesemele vôi subjektina funktsioneerivale noomenile omast.

Tegelikult on speetsiese môiste soome ja eesti keelde üle kantud germaani-romaani keeltest, kus selle kandjaks on artiklid. Läänemeresoome keeltes aga analoogilist kategooriat ei ole. Kuigi on osutatud ühelt poolt eesti vôi soome keele osa- ja täisaluse ning teiselt poolt germaani-romaani keelte artiklisuhete (artikkel esineb vôi ei; artikkel on määrav vôi umbmäärane) vastavusele, ei ole see vastavus absoluutne.[138] Speetsiese definiitsuse-indefiniitsuse väljendamine on läänemeresoome keeltes vôimalik mitmete tegurite abil, kusjuures need vôivad toimida üheaegselt. Speetsiest vôib näidata partitiivi ja nominatiivi ning ainsuse ja mitmuse vaheldumine, samuti erisugune sônajärg (koos lauserôhuga vôi ilma).[139]

Seega avaldub ka definiitsus-indefiniitsus eksistentsiaallauses kui tervikus, olemata iseseisev subjekti totaalsust-partsiaalsust tingiv kategooria, mistôttu tuleb asjalikuks pidada A.Hakase ettepanekut kasutada selle nähtuste kompleksi kohta terminit k o n t e k s t - s p e e t s i e s.[140]

---

[138]Vt. J. A a v i k, Eesti ôigekeelsuse ôpik ja grammatika, lk. 140.

[139]Vt. L. H a k u l i n e n, Suomen kielen rakenne ja kehitys, lk. 485-486; G. K a r l s s o n, Numerustutkielmia, lk. 42-43.

[140]Vt. A. H a k a n e n, Normaalilause ja eksistentiaalilause, lk. 53.

KOKKUVÕTE

Läänemeresoome keelte eksistentsiaallauset on püütud kirjeldada juba mônda aega. Kuni viimase ajani jäi aga selle lausetüübi määratlemine kohati ebatäpseks. Nüüd on mitmete lingvistide, eriti A. Hakase ja K.Wiiki uurimused kinnitanud tôsiasja, et läänemeresoome keeltes on olemas kaks oma struktuurilt täiesti erinevat lausetüüpi - eksistentsiaallause ja mitte-eksistentsiaallause.

Eksistentsiaallause üheks pôhitunnuseks on see, et temas vôib esineda partsiaalsubjekt. Mitte-eksistentsiaallauses partsiaalsubjekti olla ei saa. Et normaalrôhulise eksistentsiaallause sônajärg on pööratud (Toas on poisse.), siis asetseb ka osaalus vastavalt lause lôpus. Sônajärje ja lauserôhu teistsuguse asetuse korral saab osaalus olla ka lause alguses, ilma et teatatav informatsioon muutuks. (Poisse on toas.)

Eksistentsiaallauses vôib kasutada ka totaalsubjekti, kuid ainult sisult jaatavas lauses. Sisult eitavas vôi kahtlevas eksistentsiaallauses saab olla vaid osaalus. (Meie linnas ei ole trammi. Ei tea, kas tal ikka sôpra on.) ja seetôttu vôibki pidada läänemeresoome eksistentsiaallause kindlaimaks kriteeriumiks negatsioontransformatsiooni.

Osaaluse esinemus sisult jaatavais eksistentsiaallauseis sôltub aga mitmest tegurist. Enamasti seostub osaalus intransitiivsete öeldisverbidega, kuigi mitte kôigiga. (+Reinule meeldib autosid.) Oluline on verbi semantika. Partsiaalsubjekt seostub seesuguste predikaatverbidega, mis märgivad olemas olemist, olukorra muutumist vôi siirdumist uude olukorda; samuti vôib eksistentsiaalne verb tähistada liikumist. See semantiline joon on sedavôrd oluline, et osaalus vôib seostuda ka

transitiivsete verbidega. (Džunglis varitses mitmeid ohte.)

Lauseis nagu Sajab vihma on verb nii palju indiferentne, et tänapäeval võib tema kõrval olevat substantiivi pidada niihästi osaaluseks kui ka osasihitiseks. Seesugustes lausetes kasutatava täisaluse (Vihm sajab.), samuti teiste voolamist väljendavate lausete täisaluse puhul (Veri voolab haavast.) on eriti karjala ja vepsa keeles nähtud vene keele mõju. Et niisugust totaalset kasutust võib kohata küllalt rohkesti ka teistes läänemeresoome keeltes, siis ei saa seda venepärasuseks pidada. Täisalus on siin ikkagi algupärane või siis läänemeresoome ühisajal balti keelte mõjul tekkinud.

Vepsa (osaliselt ka karjala) keeles võib osaalust kohata isegi mitmuse kolmandas pöördes oleva transitiivse öeldisverbi kõrval, kusjuures lauses võib olla ka objekt. (mamsīd' nabarihman tšapabad.) Seesugune esinemus on seletatav sellega, et aluse käändena kasutatud partitiiv näitab eeskätt subjektieseme kvantitatiivset indefiniitsust.

Partsiaalsubjektiliste lausete predikaatverb võib tähistada siiski ainult passiivset ja kollektiivset tegevust. Õigupoolest ei ole need omadused küll verbile endale kuuluvad vaid eksistentsiaallauses kui tervikus avalduvad. (Ka kihelkonna vägevamaid peremehi liikus külaliste seas ringi.)

Tavaliselt ei saa osaalust kasutada siis, kui lauses on modaaladverbiaale; ometi oleks vaja täpselt selgitada, missugused määrused (sealhulgas viisimäärused) lubavad lauses osaalust, missugused mitte.

Kui pidada lauseis nagu Mul on vaja raamatut sõna raamatut aluseks (ja mitte sihitiseks), siis pole põhjust teha on vaja-öeldisest erandit.

Läänemeresoome eksistentsiaallauses kõige rohkem kasutatavad verbid on olema ja tulema, kõige eksistentsiaalsem aga - P.Siro järgi - verb näkyä 'paista'.

Peale öeldisverbist lähtuvate ja eksistentsiaallausest kui tervikust tulenevate tingimuste sõltub osaalus

veel sellest, kas subjektiese on jaotatav vôi mitte. üksnes jaotatavaid môisteid tähistavate sônade korral saab subjekt olla partitiivis. Jaotatavaid môisteid tähistavad abstraktsed substantiivid, kogumôistet ja ainet märkivad sônad ja sônad mitmuses. Siiski ei saa mitte kôik nendesse rühmadesse kuuluvad sônad esineda osaalusena. Üksnes täisalusena saab kasutada abstraktsônade hulka kuuluvaid parameetersônu (saab küll ôelda Antsul oli kade meel, aga mitte +Antsul oli kadedat meelt.) ja eesti keeles môningaid kogumôistet märkivaid sônu. (+Autol oli koormat.) Samuti ei saa eesti keeles osaalusena esineda ainsuslik põhiarv, soome keeles aga küll.

Eriti karjala keeles kasutatakse partitiivi laialdaselt kollektiivselt ainsuslikuna. Säärast partsiaalsubjekti vôib aga kohata teisteski läänemeresoome keeltes. (Selles jôes on kala.)

Seoses aluse totaalsuse-partsiaalsusega on kasutatud speetsiese - nii kvantitatiivse kui ka notiivse - môistet. Kuid põhjendada aluse partitiivset vôi nominatiivset vormi speetsieste definiitsuse-indefiniitsuse abil ei ole päris täpne, kuna speetsies ei ole läänemeresoome keeltes mingi keskne kategooria, vaid pigem tagajärg, mis avaldub eksistentsiaallauses kui tervikus mitmete tegurite koosmôjul.

Niisiis saab partsiaalsubjekt läänemeresoome keeltes esineda üksnes eksistentsiaallauses - eitavas alati ja ainüüksi, jaatavas juhul, kui subjektiese on jaotatav ning tahetakse väljendada subjektieseme ebamäärast osa. Need on läänemeresoome keelte osaaluse põhilised tunnusjooned. Edasine uurimistöö vôib keeliti tuua esile veelgi erinevaid nüansse, kuid need vôivad näidata ainult partsiaalsubjekti kasutamise eripära antud keeles, nii nagu vepsa keeles vôib osaaluse esmaseks funktsiooniks pidada kvantitatiivse indefiniitsuse märkimist. Läänemeresoome partsiaalsubjekti põhiolemust niisugused erijooned aga ei muuda.

P. Ariste

LUHENDID

ELP I - Eesti keele lauseôpetuse pôhijooned I.
ESA - Emakeele Seltsi Aastaraamat.
FUF - Finnisch-ugrische Forschungen.
IM - A. L a a n e s t, Isuri murdetekste.
KK - Keel ja Kirjandus.
KS - Keel ja struktuur. Töid strukturaalse ja matemaatilise lingvistika alalt. TRU eesti keele kateeder.
KVM - P. P a l m e o s, Karjala valdai murre.
LGS - F. J. W i e d e m a n n, Joh. Andreas Sjögren's Liwische Grammatik nebst Sprachproben.
LL - P. Virtaranta, Lähisukukielten lukemisto.
LT - J. M ä g i s t e, Liiviläisiä tekstejä.
LW - L. K e t t u n e n, Liwische Wörterbuch mit grammatischer Einleitung.
OVR - М. И. Зайцева, М. И. Муллонен, Образцы вепсской речи.
SMIM - A. O j a j ä r v i, Sijojen merkitystehtävistä Itä-Karjalan Maaselän murteissa.
SPA - V. L i n n a, Siin Pôhjatähe all.
SUM - TRU soome-ugri keelte kateedri materjalid.
SUST - Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia.
TT - V. H u o v i n e n, Talveturist.
Vir. - Virittäjä.
VMLT - L. K e t t u n e n, Vepsän murteiden lauseopillinen tutkimus.
VR - P. A r i s t e, Vadja rahvakalender.

KIRJANDUS

S. A a l t o, Huomioita nykyromaanien ja -novellien vaillinaisista lauseista. Vir. 1971, nr.3, lk. 336-340.

J. A a v i k, Eesti ôigekeelsuse ôpik ja grammatika. Tartu, 1936.

E. A h r e n s, Grammatik der Ehstnischen Sprache Revalschen Dialektes. Zweiter Theil: Satzlehre. Reval, 1853.

P. A r i s t e, A Grammar of the Votic Language. Indiana University Publications. Uralic and Altaic Series. Vol. 68. Bloomington, 1968.

- Vadja rahvakalender. Tallinn, 1969.

N. D e n i s o n, The Partitive in Finnish. Suomalaisen Tiedeakatemian Toimituksia. Sarja B, nide 108. Helsinki, 1957.

Eesti keele lauseôpetuse pôhijooned I. Toim. E.Nurm. Tallinn, 1974.

Eesti keele süntaks I. Prooviartikleid lihtlause süntaksi alalt. Tallinn, 1964.

A. G e n e t z, Tutkimus Aunuksen kielestä. Helsinki,1885.

A. H a k a n e n, Kontrastiivista lauseanalyysia. Eksistentiaalilauseet. Turun Yliopiston Suomen Kielen Laitoksen Julkaisuja 1. Turku, 1973.

- Normaalilause ja eksistentiaalilause. Sananjalka 14. Turku, 1972, lk. 36-74.

M. H i n t, Eesti grammatikakirjanduse pôhimôttelised ja konkreetsed probleemid. KK 1969, nr.7, lk. 399-412.

- Veel kord eksistentsiaallausest, koondlausest ja aluse juurdemôtlemisest. KK 1970, nr. 7, lk. 423-427.

L. H a k u l i n e n, Suomen kielen rakenne ja kehitys. Helsinki, 1961.

V. H u o v i n e n, Talvituristi. WSOY, Porvoo-Helsinki, 1965.

- Talveturist. Tôlk. Tiiu Kokla. Tallinn,1969.

O. I k o l a, Lauseopin kysymyksiä. Tietolipas 26. Toinen painos. Helsinki, 1964.

- Partitiivi subjektin, objektin ja predikatiivin sijana. Kielikello 5. Helsinki, 1972, lk. 4-12.

T. I t k o n e n, Yksipersoonaisten ilmausten pulmia. Vir. 1967, nr.3, lk. 293-311.

E. K a a b e r, Lause pealiikmed vadja keeles. Diplomitöö. Tartu 1967. TRU SUM 95.

G. K a r l s s o n, Numerustutkielmia. Tietolipas 19. Helsinki, 1960.

L. K e t t u n e n, Lauseliikmed eesti keeles. Tartu,1924.

- Liwische Wörterbuch mit grammatischer Einleitung. Helsinki, 1938.

- Vepsän murteiden lauseopillinen tutkimus. SUST 86. Helsinki, 1943.

L. K i v i m ä g i, O. M u t t, J. S i l v e t, L. H o n e, Inglise keele grammatika. Teine, parandatud ja täiendatud trükk. Tallinn, 1968.

K. K o n t, Käändsônaline objekt läänemeresoome keeltes. ENSV TA KKI uurimused IX. Tallinn, 1963.

A. L a a n e s t, Isuri murdetekste. Tallinn, 1966.

E. L e p p i k, Pealiikmete asendist karjala keele valdai murde lauses. ESA VII. Tallinn, 1961, lk. 175-191.

- Subjektist karjala keele Valdai murrakus. ESA VIII. Tallinn, 1962, lk.171-182.

E. L i n d é n, Inversiosta ja lausepainotuksesta. Vir. 1967, nr.4, lk. 359-367.

V. L i n n a, Siin põhjatähe all. Tõlk. H.Lepik. Tallinn, 1965.
- Täällä pohjantähden alla. Porvoo-Helsinki, 1969.

J. M ä g i s t e, Liiviläisiä tekstejä. Helsinki, 1964.

H. N e e t a r, Partitiivi funktsioonidest valdai karjala murdes. Tartu 1956. SUM 180.

T. N u r m e l a, Sanojen ja sanaryhmien painotuksen merkityksestä suomen kielessä. Vir. 1934, nr.2, lk. 172-181.

A. O j a j ä r v i, Partitiivista ja sen käyttöalan laajentumisesta. Vir. 1950, nr.3, lk. 236-242.
- Sijojen merkitystehtävistä Itä-Karjalan Maaselän murteissä. SUST XCVII. Helsinki, 1950.

P. P a l m e o s, Karjala valdai murre. Tallinn, 1962.

A. P e n t t i l ä, Subjektin totaalisuudesta ja partiaalisuudesta. Vir. 1956, lk. 28-48.
- Suomen kielioppi. Porvoo-Helsinki, 1957.

L. R a n n u t, Täis- ja osaalus tänapäeva eesti kirjakeeles. KK 1964, nr.1, lk. 32-39.

P. R a v i l a, Nominaalilause ja finiittimuodot. Vir. 1960, nr.4, lk. 245-249.
- Über den ursprünglichen Bau des uralischen Satzes. FUF XXVII. Helsinki, 1941, lk.108 jj.

N. R e m m e l, Eesti keele sõnajärjestuse küsimusi. KK 1958, nr. 10, lk. 610-619.

H. R ä t s e p, Eesti keele lihtlausemallidest ja nende esitamise metoodikast. KS 6. Tartu, 1972, lk. 25-82.
- Eesti keele väljendverbide olemusest. KK 1973, nr. 1, lk. 24-30.
- Elementaarlaused eesti keeles. KS 8. Tartu, 1973, lk. 5-103.

M. S a d e n i e m i, Kappale lauseopin historiaa. Verba docent. SUST 263. Helsinki, 1959, lk. 349 jj.

- Subjektin totaalisuudesta ja partiaalisuudesta. Vir. 1955, nr.1, lk. 10-17.

E. N. S e t ä l ä, Suomen kielen lauseoppi. 13. painos, tarkist. M.Sadeniemi. Helsinki, 1952.

T. S i l l a t, Lause pealiikmed karjala kaliinini murdes. Diplomitöö. Tartu, 1966. TRÜ SUM 93.

P. S i r o, Eksistentiaalilauseen hämähäkinverkkoa. Vir. 1974, nr.1, lk. 35-45.

- Suomen kielen lauseoppi. Helsinki, 1964.
- Suomen kielen subjektista kielen rakenteen osana. Vir. 1957, lk. 181-190.
- Suomen yksinäislauseen perustavia ongelmia. Sananjalka 2. Turku, 1960.

Suomen kielen käsikirja. Toim. O.Ikola. Helsinki, 1968.

М.И.Зайцева, М.И.Муллонен, Образцы вепсской речи. Ленинград, 1969.

V. T a u l i, Eesti kirjakeele sônajärje probleeme. Vir. 1959, lk. 241-251.

R. T u o m i k o s k i, "Neksus" suomen lauseopissa. Vir. 1971, nr.3, lk. 263-278.

I. V a h r o s, Venäjän genetiivi ja suomen partitiivi eritoten objektin ja subjektin kaasuksina. Verba docent. SUST 263. Helsinki, 1959, lk. 269-285.

J. V a l g m a, N. R e m m e l, Eesti keele grammatika. Käsiraamat. Tallinn, 1968.

K. V a r i k, Osaalus tänapäeva eesti kirjakeeles. Diplomitöö. Tartu, 1974.

P. V i r t a r a n t a, Lähisukukielten lukemisto. Helsinki, 1967.

F. J. W i e d e m a n n, Grammatik der ehstnischen Sprache. St.-Petersbourg, 1875.

- Joh. Andreas Sjögren's Livische Grammatik nebst Sprachproben. St. Petersburg, 1861.

K. W i i k, Suomen eksistentiaalilauseet. 1972.(Moniste.)

H. Õ i m, Isiku môistega seotud sônarühmade semantiline struktuur eesti keeles. Keele modelleerimise probleeme 4. TRÜ Toimetised. Vihik 278. Tartu, 1971, lk. 153 jj.

СУБСТАНТИВНОЕ ПАРЦИАЛЬНОЕ ПОДЛЕЖАЩЕЕ В ПРИБАЛТИЙСКО-ФИНСКИХ ЯЗЫКАХ.

Резюме.

Как выяснилось из исследований некоторых лингвистов, особенно А. Хаканена, в прибалтийско-финских языках существуют предложения двух видов; экзистенциальные и неэкзистенциальные предложения.

Подлежащее в экзистенциальном предложении может быть тотальным и парциальным. В данной работе рассматривается парциальное подлежащее в прибалтийско-финских языках.

В первой части работы выясняется сущность экзистенциального предложения, т.к. без этого невозможно рассмотрение парциального подлежащего. Одним из признаков экзистенциального предложения является то, что подлежащее в нем может быть в форме партитива. Т.к. порядке слов в экзистенциальном предложении с нормальным логическим ударением нарушен, то парциальное подлежащее находится в конце предложения. Обычно экзистенциальное предложение начинается с какого-либо обстоятельства (Toas on poisse. 'В комнате находилось несколько мальчиков). При изменении логического ударения и порядка слов, парциальное подлежащее может быть и в начале предложения без изменения информации сообщаемого. (Poisse on toas. 'Несколько мальчиков находилось в комнате').

Как уже указывалось в экзистенциальном предложении в роли подлежащего может выступать и тотальный субъект, но та-

кая конструкция встречается только в утвердительном предложении. В отрицательном и сослагательном предложении подлежащим может быть только парциальное подлежащее. Важнем моментом при этом является то, что отрицание относится ко всему предложению в целом. (Meie linnas ei ole trammi. 'В нашем городе нет трамвая'). Возможность появления парциального субъекта в утвердительном экзистенциальном предложении зовисит от нескольких факторов.

Во второй части работы пролеживалось влияние свойств глагольного сказуемого на парциальное подлежащее. Обычно парциальное подлежащее сочетается с интранцитивными глаголами, но не со всеми. Невозможно, например, конструкция типа *Reinule meeldis autosid. 'Рейну нравились машин'. Важным при этом является семантика глагола.

Парциальный субъект соотносится с такими глаголами, которые обозначают бытие, изменение обстановки или переход в другую обстановку. Экзистенциальный глагол может обозначать и движение. Эта семантика является настолько важной, что парциальное подлежащее может сочетаться и с транцитивными глаголами. (Džunglis varitses mitmeid ohte. 'В джунглях подстерегало многих опасностей').

В предложении типа Sajab vihma. 'Идет дождя' глагол настолько индеферентен, что субстантив можно принять как за парциальное дополнение. При употреблении тотального подлежащего в таких предложениях (Vihm sajab. 'Дождь идет'), а также и в других предложениях, обозначающих текучесть (Veri voolab haavast. 'Кровь течет из раны'), заметили влия-

ние русского языка, особенно в карельском и вепском языках. Но т.к. такое употребление тотального подлежащего можно встретить и в других прибалтийско-финских языках, то это трудно считать влиянием русского языка. Очевидно, тотальное подлежащее в этом случая является все же исконным или оно возникло под влиянием балтийских языков уже в прибалтийско-финском проязыке.

В вепском и частично в карельском языке можно встретить парциальное подлежащее в при транзитивных глаголов третьего лица множественного числа, прчем в предложении может быть и объект. Такая встречаемость объясняется тем, что партитив, употребленный в качестве падежа подлежащего указывает, в первую очередь, на квантитативную индефинитность подлежащего.

У глагола, который может выступать сказуемым в экзистенциальном предложении, кроме вышеуказанных семантических свойств, должно быть еще два признака: глагол может обозначать только пассивное и коллективное действие. На самом деле эти два признака не присущи самому глаголу, а они выступают в экзистенциальном предложении в целом. (Ka kihelkonna vägevamaid peremehi liikus külaliste seas ringi. 'И наиболее влиятельных хозяев..... находилось среди гостей').

Парциальное подлежащее обычно невозможно употребить в предложении тогда если в нем есть модальные обстаятельства, но не при всех обстаятельствах. Требуется наиболее подробное изучение, при каких обстаятельствах их можно употреблять.

Самыми употребительными глаголами в прибалтийско-

финских языках являются olema 'быть', tulema 'идти', paistma 'увидеть'.

Кроме условии, вытекающих из глагольного сказуемого и из экзистенциального предложения в целом, парциальное подлежащее зависит от свойств слова, выступающего в роли подлежащею.

В третьей части работы парциальное подлежащее и рассмотривается с этой точки зрения. Парциальное подлежащее зависит прежде всего от того, является ли понятие, выраженное подлежащим, делимым или нет. Только при выражениях, обозначающих делимые понятия можно употреблять парциальное подлежащее. Делимые понятия обозначают абстрактные субстантивы, собирательные и вещественые существительные и слова во множественном числе.

Но все же не все снова, входящие в эти группы, могут выступать в качестве парциального подлежащего. Ими являются т.к. параметрические слова, входящие в группу абстрактных существительных а в эстонском языке также некоторые собирательные слова. (*Autol oli koormat. 'На машине был груза'). В эстонском языке парциальным подлежащии не может выступать количественное числительное в сингулярном формы, но в финском языке может.

В карельском языке особенно употребляется партитив в качестве т.н. единичного для обозначение множества. Такой парциальный субьект используется и в других прибалтийско-финских языках (Selles jões on kala. 'В этой реке водится рыба').

В связи с парциальностью - тотальностью употребляется

понятия как квантитативные так и нотивные специесы. Понятия специеся в прибалтийско-финских языках не является центральной категорией, но скорее результатом, который выражается в экзистенциальном предложении в целом при совместном воздействии многих факторов. Поэтому не совсем точно определеть партитивную или номинативную форму при помощи дефинитности или недефинитности специеса.

В результате обобщения можно сказать, что в прибалтийско-финских языках парциальный субьект может выступать только в экзистенциальном предложении - в отрицательном всегда, в утвердительном - в тот случае, когда обозначаемое подлежащим понятие является делимым и надо вырызить ее неопределенность.

При дальнейшем изучении парциального подлежащего в разных языках могут возникать различные нюансы, но их выяснение не ставилось целью данной работы.

SISUKORD

Eessôna 2
I. Eksistentsiaallause ja osaalus 8
1. Eksistentsiaallause põhiolemus 8
2. Osaalus sisult eitavas vôi kahtlevas eksistentsiaallauses 15
3. Sônajärje ja lauserôhu seos osaaluse esinemusega 18
II. Osaaluse esinemus sôltuvalt öeldisverbist 24
1. Kas ainult intransitiivne verb? 24
2. Osaaluse esinemus sôltuvalt öeldisverbi semantikast 33
III. Osaaluse esinemus sôltuvalt alusena funktsioneerivast noomenist 42
1. Osaalus sôltuvalt subjektieseme jaotatavusest 42
2. Osaalus sôltuvalt subjektieseme indefiniitsusest 50
Kokkuvôte 58
Lühendid 61
Kirjandus 62
Субстантивное парциальное подлежащее в прибалтийско-финских языках. Резюме. 67